

Az Országház

építése és művészete

Szerkesztette Sisa József

ORSZÁGHÁZ KÖNYVKIADÓ | BUDAPEST | 2020

[9/1]

AZ ORSZÁGHÁZ ÉPÜLETE [9]

Az Országház mint városkép-alakító elem, mint épület és mint képzőművészeti alkotások otthona kiemelkedő helyet foglal el a magyar művészet történetében. De nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi szintén is jelentős, ami elsősorban a világ többi nagy parlamentépületével összevetve válik nyilvánvalóvá.

AZ ÉPÜLET KÜLSEJE

Az Országház sajátos helyet foglal el Budapest városképében. Mint valami természeti képződmény emelkedik a Duna partján, mintha egyenesen a folyóból nőtt volna ki. Az építői a főváros különleges adottságait teljes mértékben kihasználták, sőt létesítésével épp ezeket az adottságokat egészítették ki egy emberkéz által létrehozott hatalmas alkotással. Az Országház jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a 19. és 20. század fordulóján új, megnövekedett léptéket kapjon Budapest, melynek viszonyítási mértéke immár a Duna.

A korábbi évtizedekben Pest óvatosan közeledett a folyóhoz. A 18. század végéig, a városfalak lebontásáig bezárkózott, befelé nézett. A 19. század elején kezdett a Duna felé orientálódni, a folyó felé forduló régi Vigadóval, majd a Fel- és Aldunásor gyors ütemben felépült klasszicista palotáival. A folyóig nem merészkedett el, annak rendezetlen és szemetes partja nem tette lehetővé a beépítést. A 19. század közepétől több lépcsőben kiépültek a kő rakpartok mind a pesti, mind a budai oldalon.¹ E rendkívüli léptékű mérnöki munka komoly szerepet játszott Budapest árvízvédelmében, kereskedelmében és közlekedésében, de hasonló fontosságú volt a két testvérváros vizuális, építészeti egyesítésében is. Az azonos magasságra beállított rakpartok lehetővé tették, hogy a két városrész folyóparti épületei egymásra nézzenek, egyes szakaszokon térfalat alkossanak, és nem utolsósorban, hogy díszes, monumentális középületei a folyó, illetve egymás felé forduljanak. A királyi várpalota a budai oldalon topográfiai adottságainál fogva mindig is a folyami nézet domináló eleme volt. Az Országházat a kezdetektől egyfajta ellenpárjának képzeltek el, nemcsak látványában, hanem ideológiai tartalmában is, a királyi hatalom parlamentáris ellensúlyaként. A századfordulóra felépülő Mátyás-templom, Halászbástya és Szilágyi Dezső téri református templom további vizuális hangsúlyokat helyezett az átellenes oldalra. Tágabban értelmezve Budapest városépítészeti főútvonala immár nem a Nagykörút, nem is az Andrassy út, hanem a folyó menti sok épülettel ténylegesen maga a Duna lett [9/2–3. kép].

[9/1] A Duna felőli homlokzat

részek alacsonyabbak a két ház üléstermének tetőzeténél, melyek magasságukban szintén elmaradnak a kupolától; vagyis az épület tömegei kétfelől indulva ritmikusan és lépcsőzetesen emelkednek, és a kupolában érik el a csúcspontot. A tömegek ilyen csoportosítása révén az épület elkerüli a hasonló nagyságú építményeket óhatatlanul fenyegető monotoníát, és változatos, drámai hatást kelt.

Minthogy az Országgház a Duna-parton fekszik, az a sajátos helyzet állt elő, hogy míg a főhomlokzat a folyó felé néz, a főbejárat a városi oldalon található. Steindl a kőburkolatú épület két oldalát építészeti eszközökkel jól érzékelhetően különböztette meg egymástól: a dunai, vagyis a nyugati oldal oldottabb, de egyúttal díszesebb, a városi, keleti oldal – ahol középtűt a messze kiugró keresztszárny is csatlakozik – zártabb és szigorúbb. A dunai oldalon árkádsor vonul: kétoldalt a földszinten halad, míg középen az emelet szintjére emelkedik, hogy a kupola kitüntetett szerepét tovább fokozza. Az oldalsó tömbökön és a középrizalit két szélén nincs árkádníylás, ide vas-kos – bár valójában funkció nélküli – támvékek kerültek. Az árkádok, támvékek és támpillérek váltakozása hozzájárul a főhomlokzat változatos, vibráló hatásához, akárcsak a sűrű tengelyállású, kúszólevelekkel és keresztrózsával gazdagon díszített ablakok az emeleten [9/7. kép]. A homlokzatokon az egyes szintek ablakainak eltérő formája és nagysága tovább differenciálja a homlokzat rendszerét. A földszinten szegmensíves keretbe foglalt, félköríves ikerablakok találhatók, a félemeleten egyszerű, szögletes ablakpárok húzódnak, míg a kiemelt jelentőségű első emeleten ugyancsak párosával állított, nagy méretű, csúcsíves ablakok sorakoznak. Nem kevésbé leleményes az a mód, ahogy a homlokzatok felső peremét váltakozó méretű és formájú törpegaléria, illetve rozettasor koronázza, ami az egyes épületrészek egymástól való finom megkülönböztetését szolgálja.

[9/2]

A Pest felé néző, városi oldalon az Országgház nem vált ki hasonló hatást. Építésének kezdetekor meglehetősen sivár, ipari jellegű volt a környék, melynek karakterét leginkább a gőzmalmok jelenléte határozta meg. Ekkor még fennállt a terület újrendezésének a lehetősége. A båtortalan városépítők azonban ezt elmulasztották, csekély változtatással megmaradt a régi utcabeosztás. Az adott helyzetet rögzítette, hogy a Tömő tér (a későbbi Országgház tér, a mai Kossuth Lajos tér) túlsó oldalán elkészült két nagyszabású, ám az Országházzal nem teljesen párhuzamos középület, már a kezdetekkor a Földművelésügyi Minisztérium (Bukovics Gyula, 1885–1886), majd a millennium idején a Kúria (Hauszmann Alajos, 1893–1896), valamint hogy a tér közepe felé enyhe tompaszögben irányuló, a két említett középület közé ékelt Alkotmány utca beépült elegáns házakkal, palotákkal. Amikor a húsz évig tartó munkálatok után az Országgház elkészült, a helyzeten már nem lehetett változtatni. Sem a kupolára merőleges útvonalat nem lehetett létesíteni, sem az egyébként tágas Országgház tér enyhén szabálytalan formáját nem lehetett megváltoztatni. Egy lehetőség azonban adódott. Az Újépület lebontása nyomán létesített Szabadság teret lehetett úgy kialakítani, hogy az innen vezető egyik utca – a Vécsey utca – haránt irányban az Országgház kupolája felé vezessen. Ma innen nyílik a városi oldalon a legimpozánsabb rálátás az Országgház épületére [9/4. kép].

Steindl Imre az épületet teljes mértékben a dunai nézetre komponálta [9/5. kép]. Lényegében mindent ennek a látványnak rendelt alá, a hosszanti tömegalakítást éppúgy, mint a minden pompájában itt kibontakozó neogótikus architektúrát. Az épület a folyó felől tekintve teljesen szimmetrikus. Középpontját a díszcsarnokot magában foglaló, magasba törő kupola alkotja, amelyet rizalittal kiugratott toronypár keretez [9/6. kép]. A kupola és a tornyok alkotta középtömböt kétfelől magas tetőzettel kiemelt pavilon kíséri, melyek közül a bal oldali az egykori főrendiház, a jobb oldali az egykori alsóház üléstermét rejt magában. A hosszú tömb két végén a rizalittal és magas tetőzettel kiemelt egy-egy épületrészben az egykori főrendiház, illetve a képviselőház hivatali helyiségei helyezkednek el. A szélső

[9/2] Az Országgház és a Duna látképe

[9/3]

[9/3] Nézet a Halászbástya felől

Az épület város felé néző oldalainak falfelületeit – a hosszú keleti homlokzaton kívül ideértendő a kereszt szárny és a rövid északi és déli homlokzat is – csak sűrűn ismétlődő támpillérek sora tagolja [9/8. kép]. Ezek a főpárkány fölött csipkés, faragott fiálékban folytatódnak. A kereszt szárny város felé néző oldalán nyílik a hármast ívű főbejárat [9/9. kép]. Vaskos oszlopait és falpilléreit akantuszfejezetek díszítik, a kapunyílások íveit kúszóleveles oromzatok koronázzák. A főbejáratához oldalfalakkal közrefogott szabadlépcső, illetve kétfelől keskenyebb oldal lépcső vezet. Az oldalfalakon egy-egy bronzoroszlán – Markup Béla alkotása –, illetve egy-egy díszes kandeláber található. Az épület északi és déli oldalát oromzatos középrizalitok uralják, melyek földszintje kétszakaszos kocsialáhajtót foglal magába [9/10. kép]. Dekorált ívezetei az épület ezen részének különös plasztikát kölcsönöznek.

[9/4] Nézet a Szabadság tér felől

[9/4]

[9/5] A dunai homlokzat

[9/5]

[9/6]

[9/7]

[9/6-7] A dunai homlokzat középső része és a dunai homlokzat részlete

[9/8] A városi homlokzat

[9/8]

Az épület architektúrájába tagolva – támpillérhez vagy falhoz illesztve, baldachin és gyámkő közé fogva – összesen 90 szobor bújik meg. Az épületnek alárendelt szerepüket fokozza viszonylag csekély méretük és 10,5, 15, illetve 25,7 méter magas elhelyezésük [9/11. kép]. A homlokzatéhoz hasonló kőanyaguk és frontális beállításuk ugyancsak elősegíti az épület tömbjébe való beolvadásukat. Bár szerepük vizuális értelemben szerény, tulajdonképpen alig lépi túl a dekorációét, hosszú folyamat eredménye nyomán rögzített ikonográfiájuk, ideológiai jelentőségük elvileg nagy fontossággal bír. A szoboralakok ugyanis Magyarország királyainak és más kiemelkedő személyiségeinek a galériáját alkotják.² A dunai homlokzaton balról jobbra haladva, kronologikus sorrendbe állítva a magyar uralkodók szobrai sorakoznak a legkorábbi időktől a 18. századig; sorozatuk a déli homlokzatra fordulva fejeződik be. A városi oldalra jóval kevesebb szobor került. A három nagy bejárat szoboralakjai gondos kiválasztás nyomán a magyar történelem legfontosabbnak tekintett személyiségeit ábrázolják, akik immár másodszor szerepelnek az épület külsején. Az északi bejárat középpillérén Árpád fejedelem, a déli bejáratén Szent István király szobra áll, a honfoglalást, illetve az államalapítást jelképezendő [9/12–13. kép]. E két szobor nagyobb méretében és hangsúlyos monumentalitásában eltér az összes többitől, továbbá egyedülként az utcaszint közelében, jól szemlélhető pozícióban helyezkedik el, ami összefügg a két személyiség korabeli kultuszával, a magyar történelemben általuk képviselt két mozzanat kiemelt kezelésével. A főbejárat oszlopai fölött Mátyásnak és Nagy Lajosnak, a középkori Magyarország két leghatalmasabb királyának a szobra

[9/9] A főbejárat

[9/10] A déli homlokzat
[9/11] A városi homlokzat
részlete

[9/9]

[9/10]

[9/11]

[9/12]

[9/13]

[9/12] Szécsi Antal: *Árpád fejedelem*, szobor az északi kapunál

[9/13] Holló Barnabás: *Szent István*, szobor a déli kapunál

[9/14] Mayer Ede: *Nagy Lajos*, szobor a főkapu felett

[9/15] Brestyánszky Béla: *Hunyadi Mátyás*, szobor a főkapu felett

található [9/14–15. kép]. Bár jelentős uralkodók voltak, ebben a korban nem örvendtek olyan tiszteletnek, mint Árpád és István. Szobruk csekélyebb mérete és távolabbi elhelyezése is erre utal. Kiemelt helyre, a főbejárat fölötti felső középoromzatba került a magyar állam angyalokkal hordozott (történelmi) címere. A főbejárat hármás ívezete felett az ország további jelentős címerei, míg a főpárkány alatt a törvényhatóságok kisebb méretű címerei sorakoznak. Az utóbbiak heraldikai jelentőségénél talán még fontosabb plasztikai díszítő szerepük.

Az Országház épületének festői mozgalmasságát talán leginkább a bonyolult tetőidomok sokasága biztosítja. A tizenhatszög alaprajzú, bordázott, meredek ívű kupola támívekkel körbevett dobon ül, ma-

[9/14]

[9/15]

[9/16]

[9/16] A kupola

[9/17] Friedrich Schmidt:
Bécs, Városháza,
1872–1883

[9/18] Friedrich Schmidt:
Bécs, Maria vom Siege
templom, 1868–1875.
Fénykép az építési iro-
dából

[9/17]

[9/18]

gasba törő lendülete a hegyes, csipkés csúcsdíszig vezet [9/16. kép]. A kupolát kísérő főtornyok önmagukban is figyelemre méltó neogótikus építmények, három lépcsőben karcsúsodó tömegük mesészerű hatását a fiatornyok és a vízköpők sokasága, valamint a rézből domborított zászlótartó vitézsobrok fokozzák. Az üléstermeket hangsúlyozó tetőszerkezetek meredek síkú főtömbökből és az azt szegélyező, tűhegyes végződésű négy saroktoronyból állnak, alsó részüket fiatornyokkal gazdagon csipkézett pártázat öleli körbe. Hasonló, de díszítettségében csökkentett az épület északi, déli és keleti tömbjének tetőkialakítása. Valamennyi tetőgerincet mívés kovácsoltvas korlát koronázza, ami légiessé varázsolja az éles kontúrokat. Ezt a hatást tovább fokozza a tetőzet megszámlálhatatlanul sok apró tornya, fiatornya és kőcsipkéje.

A budapesti Országház az európai építészet több hagyományát egyesíti magában. A folyó menti hosszanti elhelyezkedése és neogótikus architektúrája a budapesti Országházat kétségtelenül a nagy előképhez, a londoni Parlamenthez teszi hasonlatossá. Míg azonban a londoni épületnél annak alkotói az angol késő gótika sajátos variánsát választották, addig budapesti társánál a tervező a klasszikus európai gótika különböző formáihoz nyúlt vissza. A szimmetrikus és dinamikus tömegelrendezés is erőteljesen megkülönbözteti a budapestit a londoni épülettől. Történeti előzményeit tekintve ez a koncepció már nem a

gótika világához kapcsolódik, hanem sokkal inkább a 17–18. századi barokk palotaépítészetéhez; így a közép-kupola és a két oldalpavilon kapcsolata olyan nagyszabású emlékeket idéz fel, mint például a franciaországi Vaux-le-Vicomte kastélya. A meredek ívű, bordás kupola önmagában az európai kupolaépítészet őstípusának, a firenzei dóménak (Filippo Brunelleschi, 1419–1436) a programszerű átírata.³ Végeredményben a historizmus több történeti korból merítő, de a különböző szerkesztési elveket, elemeket és részleteket új szintézisben egyesítő építésze nyilvánul meg az Országházban, és pedig a legmagasabb szinten.

Steindl a művéhez közvetlen előzményeket mestere, Friedrich Schmidt néhány bécsi alkotásában is lelhetett. Ilyen volt a Városháza (1872–1883), a császárváros egyik legimpozánsabb épülete és az egyetemes neogótika kiemelkedő alkotása [9/17. kép]. Az általános stílusjegyeken túl az épület szimmetriája, gazdagon faragott tagozatai és földszinti árkádsora adhatott a magyar építésnek indíttatást. A bécsi épület azonban fegyelmезettebb és szikárabb budapesti társánál, és a homlokzatán középütt nem kupola, hanem torony emelkedik. Gótikus kupolát és toronypárt Schmidt a bécs-fünfhausi Maria vom Siege templom (1868–1875) megalkotásakor alkalmazott [9/18. kép]. Kétségtelen, hogy az Országház megkoncipiálásánál Steindl mindkét épületet figyelembe vette. Tanulásaikat felhasználva azonban új kompozíciót tervezett, amelyben a hatalmas arányok, a pavilonok, tornyok és a kupola festői halmaza, a számtalan falpillér, fiatorony és kőfaragvány vibráló hatása lenyűgöző egységgé, új minőséggé áll össze. A magyar építésznek sikerült megalkotnia egy gótikus fantáziát, egy valóságos nemzeti emlékművet.

AZ ÉPÜLET BELSEJE

Az Országház hosszan elnyúló főszárnyához középen, a város irányából keresztaszny csatlakozik, amely az épület szimmetriatengelye. A kereszt formájú alaprajz hasonló a londoni Parlamentéhez, azzal a különbséggel, hogy a budapesti épület elrendezése következetesen szabályos és szimmetrikus, a londonié – a korábbi épületrészek bevonása és a különleges rendeltetésű terek miatt – nem teljesen az. A fő szint az első emelet, a könyvtár kivételével itt található a díszes termek sora. Az épület hosszanti és keresztteengelyének találkozásánál, a középpontban helyezkedik el a kupolacsarnok. A korabeli kétkamarás rendszernek megfelelően a hosszanti szárny Duna felől tekintett bal oldalán az egykori főrendiház, a jobb oldalán az egykori képviselőház helyiségei találhatók. Ez magában foglalja a két üléstermet, a két társalgót, a két ház elnökének és alelnökének szobáit és más helyiségeket. (A második világháború után a magyar parlamenti rendszer egykamarássá alakult, azóta az országgyűlés az egykori képviselőház üléstermét használja.) A keresztasznyban a főlépcsőház, az úgynevezett delegációs terem, továbbá az eredeti rendeltetés szerint a miniszterelnök és az egyes miniszterek egykori dolgozószobái találhatók. (Ettől függetlenül természetesen létezett a korabeli Magyarországon külön miniszterelnöki palota, illetve minisztériumok.) A földszinten és a félemeleten az intézmény, illetve az épület működtetéséhez szükséges helyiségek találhatók, továbbá bizottsági és tanácsstermek, valamint a könyvtár. Az épület helyiségei összességében tíz, váltakozó méretű udvar körül csoportosulnak, a termeket szinte végtelennek tűnő folyosórendszer köti össze.

Az első emelet főbb tereit Steindl Imre rendkívül hatásos, hosszú átlátásokat biztosító vizuális kompozícióvá alakította. Fő elemei a tágas főlépcsőház, az innen nyíló kupolacsarnok, amely az épület térbeli és ideológiai központja, a kupolacsarnokból kétfelől nyíló két társalgó, majd a folytatásuk, a hosszteengelyre felfűzött két ülésterem. Ez a teremcsoport alkotja az Országház magját és központi egységét, funkciójában, jelentésében és művészeti kialakításában egyaránt.

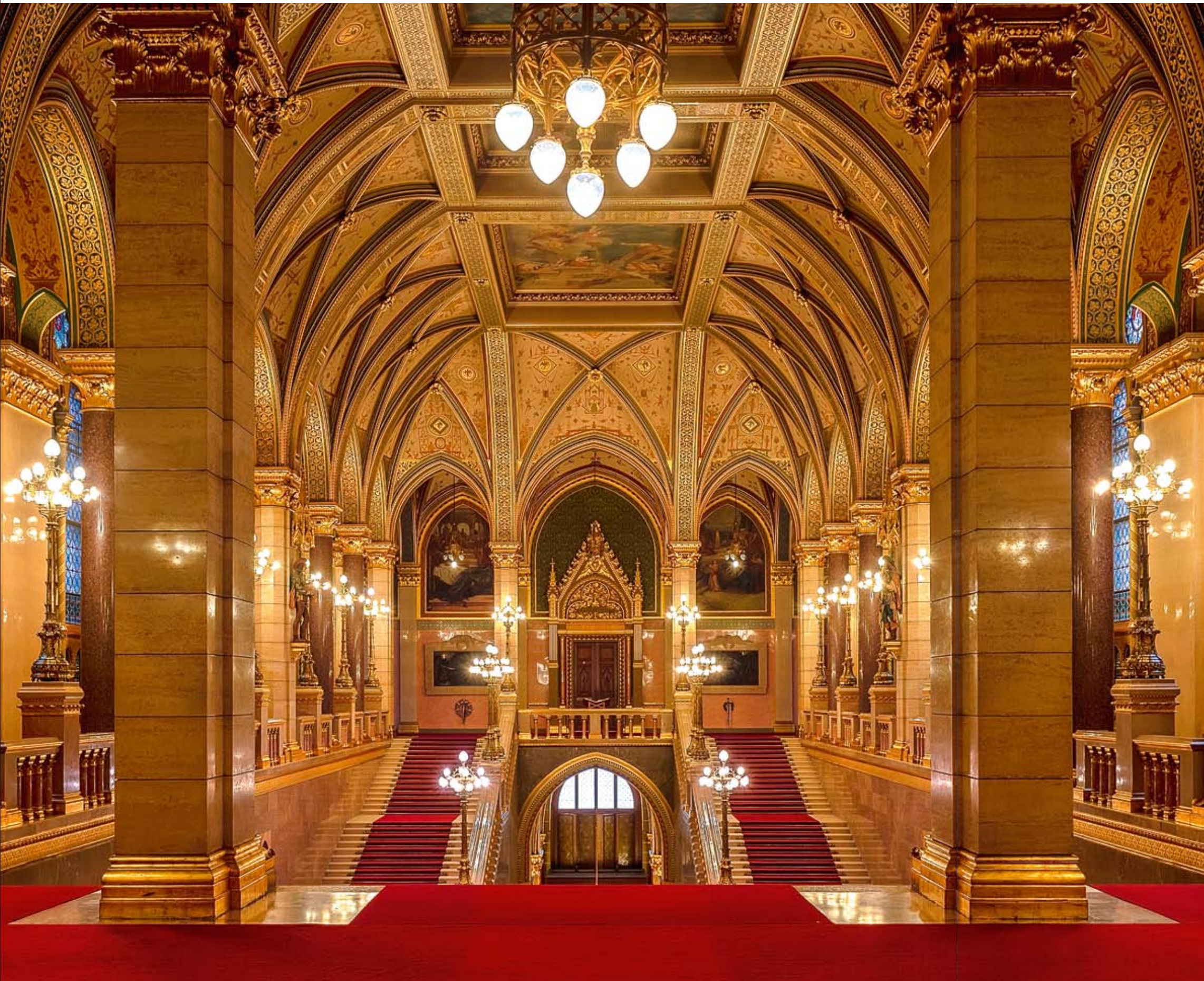
Mivel a tervezési folyamat során egy szinttel meg kellett emelni az épületet, a főlépcsőház mérete megnövekedett, és az Országház legimpozánsabb tere lett [9/19–20. kép]. A lépcsőház mint a középület egyik, vagy éppen valóságos főtere az újkor építészet történetében nem egyedülálló. Magyarországon a Nemzeti Múzeum történeti és allegorikus falképciklussal gazdagított főlépcsőháza tekinthető az

[9/19]

[9/19] A főlépcsőház nézete a delegációs folyosó felől

Országház díszlépcsőháza előzményének. A főlépcső az előcsarnokból tömör fallal közrefogott lépcsőkarként indul, amely a középső pihenőhöz érve háromszoros szélességűre tárul. Így az ünnepélyes lassúsággal emelkedő lépcsőkön felfelé haladva fokozatosan bontakozik ki a lenyűgöző méretű csarnok. A középső pihenőtől a lépcső teljes szélességével egyenesen a kupolacsarnokhoz, az ellenkező irányban pedig ugyaninnen két lépcsőkarral a volt delegációs teremhez vezet. A lépcsőrendszer bonyolultsága és a befogadó csarnok tágassága igen messze áll a gótika szellemétől, inkább a barokk paloták világát – és a historizmus szuverén alkotói módszerét – idézi. A nagy teret bordás boltozat borítja, melynek közepét azonban nem bordázat, hanem négyszögletes mezők alkotják. A szokatlan térlefedést és nagy fesztávot vasbordák és könnyű kitöltőanyag (rabc) alkalmazása tette lehetővé. Az Országház

[9/20] A főlépcsőház nézete a kupolacsarnok felől

díslépcsője gyökeresen különbözik az egyik legfontosabb előkép, a bécsi Városháza jóval szűkebb lépcsőitől, melyeket a középkori gótika szellemében oszlopok tagolnak és bordázat borít.

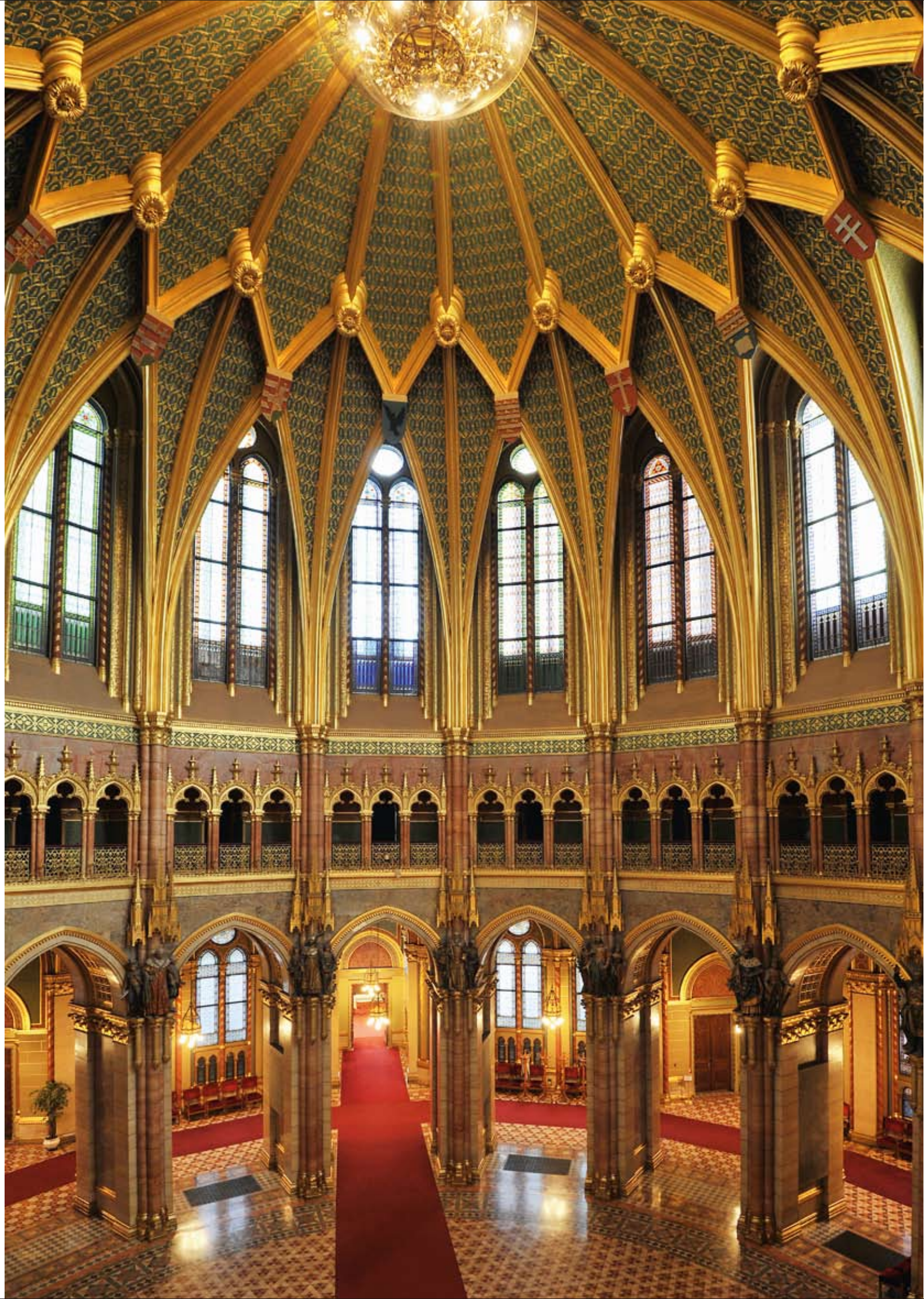
A lépcsőcsarnok összhatásának fontos eleme az épület külső monokrómiája után meglepetésként ható színesség, ami az emelet valamennyi fő helyiségét jellemzi. A lépcső oldalfalait sötétbarna, a csarnok felső részének falát világosbarna márvánnyal burkolták, a balusztrádok talpkövei és fedőkövei sárga márványból készültek, maguk a bábok ugyancsak márványból. A balusztrádon aranyozott bronzkandeláberek sorakoznak.

A lépcsőház középső pihenőjének bal oldalfalába kis fülkét alakítottak ki, ahová Steindl Imre ki-fejezéseli mellszobrát – Stróbl Alajos alkotását – helyezték el 1904-ben. Vele szemben látható a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet ugyanebből az évből származó emléktáblája. Ezekkel jelezték az épület végső befejezését, egyfajta megkésett, de ünnepélyes átadását. Kétfelől a csarnok középső pilléreihez négy apród horganyból öntött, színezett szobra illeszkedik, melyek a magyar koronázási jelvényeket tartják a kezükben. Alakjuk mintegy előkészíti a kupolacsarnok fő témáját, az uralkodók szoborgálériáját. Az apródszobrok konzoljait és csúcsíves, összetett baldachinjait, valamint a csarnok főpárkányát és az ívezeteket aranyozás borítja. A boltozatokat dús díszítőfestéssel látták el, groteszk motívumai közé a magyar erdők és mezők virágainak rajza került; ilyen szerény és külsődleges jegyekkel igyekezett Steindl valamelyest nemzeti jelleget kölcsönözni az épület belsejének. A lépcsőcsarnok felső szintjének külső falába dekoratív mintázatú, színes üveglakokat helyeztek. Hasonló boltozati festés és színes üveglakok a folyosókon és más termekben is található.

A lépcsőcsarnok mennyezete két nagy és egy kisebb mezőt foglal magában, melyeket szekkó technikával készült festmények töltenek ki. Ezeket Lotz Károly, a kor legjelesebb magyar falképfestője készítette. A középső, kisebb mezőt Magyarország és társországainak egyesített, angyalokkal és a koronázási jelvényekkel kísért címere tölti ki. A két nagy kép allegorikus jelenetet ábrázol: *Magyarország dicsőítését és A törvényhozás dicsőítését*. Lotz a rá jellemző könnyed líraisággal, tempera technika alkalmazásával oldotta meg a feladatot. Mindkét kép merész alulnézetbe állított, illuzionisztikus csoportot ábrázol, ami leginkább a reneszánsz és főleg a barokk freskófestészet hagyományait követi. A kupolacsarnok felőli oldalon található *Magyarország dicsőítése*. Bal oldalon egyszerű parasztember, nemes és püspök jelképezi a magyar nép rétegeit, mellettük a „legnagyobb magyar”, gróf Széchenyi István áll. Jobb oldalon nemzeti színű zászló alatt forradalmár hazafiakat lelkesít lendületes mozdulattal a szemlélőnek háttal álló költő, Petőfi Sándor. Széchenyi kivételével az összes szereplő Hungária méltóságteljes alakja felé fordul, aki felett a Béke, a Gazdagság, az Igazság és a Dicsőség allegóriája lebeg. *A törvényhozás dicsőítésén* alul Kronosz alakja emlékeztet a múlt időre, mögötte látszarchitektúrába foglalt domborművön a Vérszerződés jelenete látható. A középen magasba törő törvény oszlopát a Történelem, az Erély, a Hazaszeretet, a Királyság, a Béke, a legyőzött Anarchia és a Bölcsesség allegorikus figurái veszik körbe.

A lépcsőház tere három ívvel kapcsolódik a kupolacsarnokhoz, amely igen díszes, és arányaiban és monumentalitásában főlépcsőházhoz mérhető [9/21. kép]. Bár az eredeti pályázati kiírásban mindössze kétszáz főt befogadó közös csarnokról van szó, a helyiség megvalósult formájában az épület építészeti és eszmei csúcspontját jelzi. A tér tizenhat masszív pilléren nyugszik, melyek közeit csúcsíves nyílások töltik ki. Fölöttük lóhereíves, keresztvirággal díszített páholynyílások sorakoznak hármass csoportosításban. A pillérekhez tapadva oszlopkötegek szökellnek a magasba, és nyílnak szét a páholynyílások fölött a csarnokot borító, hálóboltozattal kombinált csillagboltozattá. A kupoladobot és részben a kupolasapkát magas ikerablakok törik át, ami által a kupolacsarnok ünnepélyessége könnyedséggel párosul. A csarnok terét kereszt- és csillagboltozatos körfolyosó övezi; mind ezeket, mind magának a csarnoknak a falát színes kőanyagok és festés élénkíti, amihez a színes üveglakok sejtelmes ragyogása járul. A padozat geometrikus mintájú, sokszínű burkolatát márványból fűrészelt, fényesre csiszolt lemezekből illesztették össze.

[9/20]

[9/21]

[9/21] A kupolacsarnok

[9/22] Szécsi Antal: Árpád fejedelem

A nagy magyar uralkodók és államférfiak galériája a kupolacsarnokot nemzeti panteonná avatja. Tizenhat király, erdélyi fejedelem, illetve kiemelkedő államférfi két-két apródfigurával közrefogott, színezett horganyszobra sorakozik a nagy csúcsívek magasságában [9/22–27. kép]. Történetileg hitelesnek szánt ruházatuk és fegyverzetük méltóságteljes, frontális beállításuk a homlokzati szobrokéval rokon. A szoborgaléria a lépcsőcsarnokkal átellenes oldalon kezdődik, és kronologikus rendben jobb felé halad körbe: Árpád Szécsi Antaltól, Szent István Köllő Miklóstól, Szent László Róna Józseftől, Könyves Kálmán

[9/22]

[9/23]

[9/23] Köllő Miklós: *Szent István*
[9/24] Róna József: *Szent László*

[9/24]

Mayer Edétől, II. András Mátrai Lajostól, IV. Béla Lórányi Antaltól, Nagy Lajos Brestyánszky Bélától, Hunyadi János Bezerédi Gyulától, Hunyadi (Corvin) Mátyás Bezerédi Gyulától, Báthory István Brestyánszky Bélától, Bocskai István Róna Józseftől, Bethlen Gábor Mátrai Lajostól, I. Rákóczi György Róna Józseftől, III. Károly Köllő Miklóstól, Mária Terézia ugyancsak Köllő Miklóstól, II. Lipót Mayer Edétől. A csarnok ünnepi rendezvények színtere, és 2000. január 1-jétől a magyar keresztény állam ezeréves fennállásának tiszteletére a magyar Szent Korona és a koronázási jelvények ünnepélyes őrzési helye.

A kupolacsarnokból nemcsak a lépcsőcsarnok, hanem kétfelől a fakeretes üvegezéssel el-

[9/25]

[9/26]

választott két társalgóterem felé is hosszanti belátás nyílik [9/28. kép]. A társalgók építészeti kialakítása és képzőművészeti díszítésük jellege teljesen megegyezik egymással. A két széles, fiók-boltozatokkal és fülkékkel bővített, dongaboltozatos tér építészeti rendszere a barokk kor világát idézi, akárcsak a mennyezetet mintegy az ég felé megnyitó falfestmény. Az oldalsó fülkékben mindkét teremben párnázott padok, középen két-két kerek, díszes kandeláberrel kombinált ülőhely szolgálja a kényelmet. Az épület belsejének 160 szobra közül sok a két társalgóban összpontosul.⁴

A főrendiházi társalgó oszlopait különböző tudományokat és mesterségeket jelképező szobrok fogják körbe [9/29. kép]. Az általuk szimbolizált tudományok a főrendiházhoz illően „emel-

[9/25] Bezerédi Gyula: *Hunyadi Mátyás*
[9/26] Mátrai Lajos: *Bethlen Gábor*
[9/27] Köllő Miklós: *Mária Terézia*

[9/27]

[9/28] Nézet a kupola-
csarnokból a főrendiházi
társalgó felé

kedettek”: Jogtudomány, Teológia, Bölcsészet, Orvostudomány, a többi szoboralak pedig többségében régi mesterségekre utal, mint például a földművelés, vadászat, állattenyésztés. A három mezőre osztott mennyezetet Vajda Zsigmond tempera technikával készült festménye tölti ki. A hatalmas felületen számos jelenet került egymás mellé, ami a művész biztos rajztudása ellenére némileg zsúfolt, elaprózódott hatást kelt. A jelenetek magyar királyok személye köré fonódott legendákat elevenítenek meg: Szent

[9/28]

[9/29] A főrendiházi
társalgó

László betegséget elhárító gyógyfüvet szór a nép közé, Könyves Kálmán betiltja a boszorkányüldözést, Szent István fogadja a koronát átadó Asztrik püspököt, Mátyás igazságot szolgáltat, Nagy Lajos elrendeli a kassai templom építését. Az utóbbi jelenet több alakjának arcában Vajda Zsigmond, Steindl Imre és az építésvezetőség tagjainak arcvonásai ismerhetők fel, és a templom makettje azt a formát mutatja, ahogy a 19. században maga Steindl elképzelte és felújítani akarta. A boltmezők alatt nagy magyar kirá-

[9/28]

lyok szimbolikus jellegű alakjai néznek egymással szembe: Szent István, Hunyadi Mátyás, illetve Könyves Kálmán és Nagy Lajos. Az egész terem padlóját beborító szőnyeg alapszíne kék, utalásul a társalgó egykori, nemesi vérből származó használóira.

A képviselőház társalgójában sorakozó szobrok a helyhez illően világibb és modernebb tudományokat és foglalkozásokat jelképeznek: építőművészet, gépészet, mérnöki tudomány, vegyészet, pénzverés, vasút, posta, tőzsde stb. [9/30. kép] Az építész alakjában megint Steindl Imrére lehet ráismerni, kezében az Országház alaprajzával. A mennyezeten Vajda Zsigmond a hun-magyar mondakör legismertebb

[9/30] A képviselőházi társalgó

jeleneteit ábrázolta: Hunor és Magor szarvasgímet üldöz, Attila átveszi a pásztorfiútól a csodakardot, Buda halálát Gyöngyvér gyászolja, és átkot szór Attilára, Emesére álmában a győzelmes Attila pajzsáról turulmadár száll. A történeteket a boltozatok alatt hun és magyar vezérek alakjai egészítik ki: Csaba, Attila, Buda, Árpád. Itt a szőnyeg alapszíne a vörös, megint csak utalással a valamikori, ezúttal az ország köznépét képviselő használókra.

Az épület hossz tengelyében a társalgók után kétfelől az országgyűlés munkájának tulajdonképeni színterei, a házak üléstermei következnek. A két terem mérete megegyezik. Mind nem túl nagy méretük megválasztásánál, mind tagolt kialakításuknál, mind az anyagok – elsősorban a fa – felhasználásánál fő szempont volt, hogy a termeknek jó akusztikája legyen. Az Országház építésének korában még nem létezett elektromos hangosítás, így a beszédnek természetes formájában kellett minden jelenlévőhöz eljutnia. Ez abban az időben nem minden középületnél sikerült, ahogy ezt többek között a bécsi Parlament, vagy korábban a magyar ideiglenes Képviselőház példája mutatta. Steindl viszont igen sikeresen oldotta meg a feladatot.

A terem építészeti kialakítása és dekorációja is lényegében egyforma, csak egyes részleteiben – mint a földszinti ívek elosztása és keretezése, a mellvédek részletformái, a famennyezet tagolása – díszesebb az egykori főrendiház ülésterme [9/31. kép]. A terem két sarka lekerekített, mivel alaprajzuk a padsorok patkóívét követi. Az oldalfalakon két szinten karzatok húzódnak. Az első emeleten hármass nyílások, a második emeleten óriási gótikus mérművek sorakoznak; az utóbbiak áttört hatásukkal a termeknek lebegő könnyedséget kölcsönöznek, a mögöttük lévő nagy ablakokon át pedig beárad a nappali világosság. A mérművekhez az angol késő gótika építészetéből ismerős, gyámokon nyugvó, összetett ácsszerkezet kapcsolódik, míg a termet lefedő kazettás mennyezet a reneszánsz világával rokon. A mívés famennyezetet Thék Endre üzeme a korabeli Magyarországon igen nagyra értékelt faanyagból, szlavóniai tölgyből készítette.

A főrendiház üléstermében a földszinti páholyokat körben hármass osztású, aranyozott ívezetek tagolják. A padsorokban eredetileg 290 ülőhely volt, tíz szék a minisztereknek, három-három szék főhercegek és bíborosok rendelkezésére állt. Velük szemben magasodott – és magasodik 1999 óta ismét ma is – az elnöki és az előadói emelvény.⁵ Az elnöki emelvény mögé egy korai elképzelés szerint Munkácsy Mihály Szent Istvánt ábrázoló monumentális képe került volna, amely azonban nem készült el. A megvalósulás során ide gótikus ívsorba foglalva a magyarországi uralkodócsaládok – az Árpádok, az Anjouk, a Hunyadiak, a Jagellók, Szapolyai János és a Habsburg–Lotaringiai-család – festett címerei kerültek, melyek Magyarország és egykori társországainak nagyobb méretű címerét fogják közre. A címerek mellett kétoldalt, velük egy sávot alkotva egy-egy hosszúságú mezőbe foglalt falkép látható, melyeket Jantyik Mátyás készített. Viszonylag szerény méretűk, némileg kényszeredett, frízszerű formátumuk, a szekko technikából adódó tompa színük révén – egyébként az építész-tervező szándékainak megfelelően – alárendelt szerepet játszanak, beolvadnak a terem összképébe. Az ügyesen megkomponált jelenetek a nemesség történelmi szerepét emelik ki, mintegy reflektálva arra, hogy az egykor itt ülők többsége a nemesség, illetve az arisztokrácia sorából került ki. A bal oldali kép témája *Az Aranybulla kihirdetése*, vagyis az a jelenet, amelyben II. András király 1222-ben kiadja a rendi kiváltságokat megerősítő dekrétumot; a jobb oldali kép az 1741-es pozsonyi *Moriamur pro rege nostro* (másként: *Vitam et sanguinem*) jelenetet ábrázolja, amint a magyar nemesek életüket és vérüket felajánlva segítségüket ígérik Mária Terézia királynőnek.

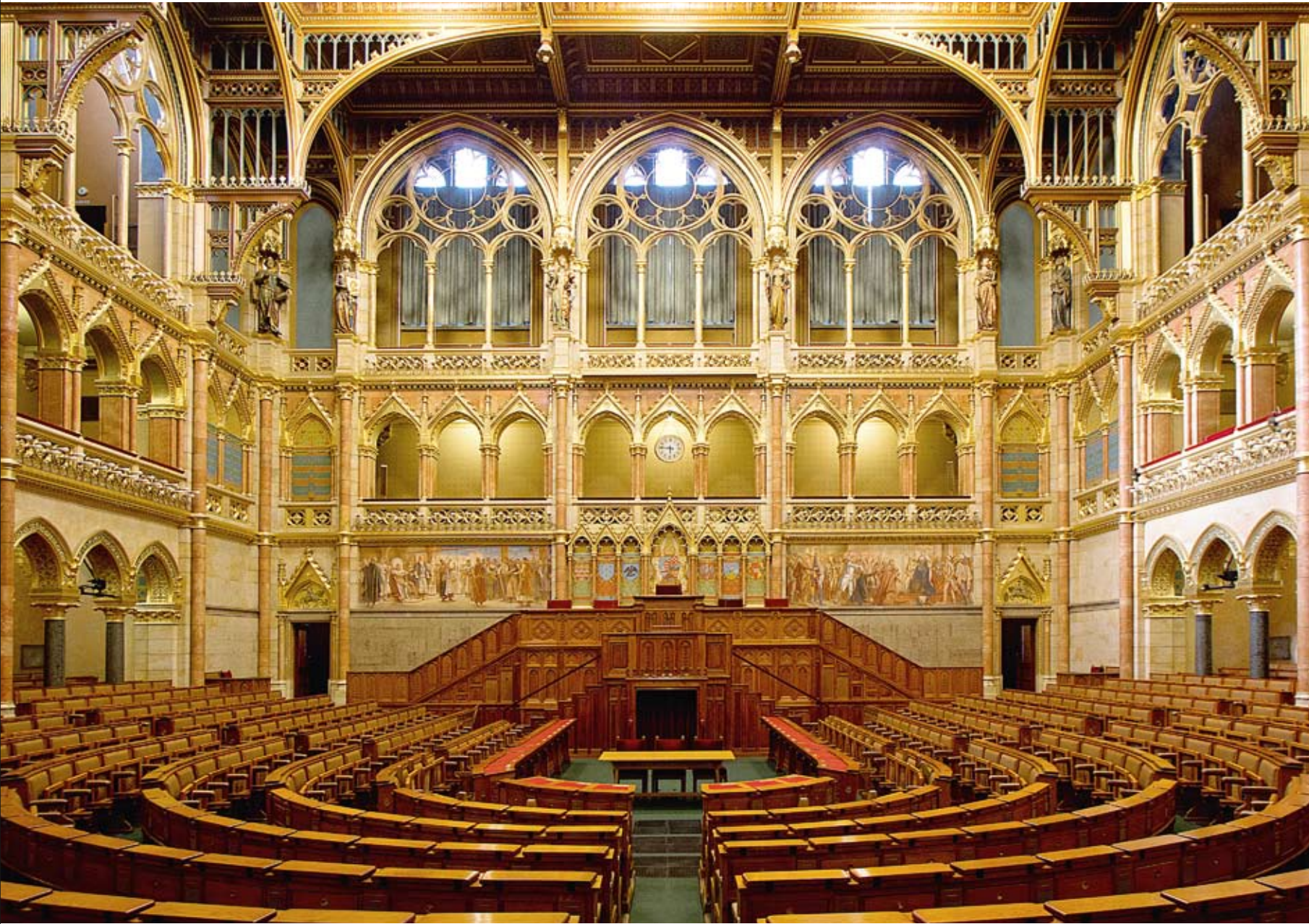
A képviselőházi ülésteremben a földszinten tengelyenként egyetlen nagy ív helyezkedik el, a gazdag faragású famennyezet beosztása a kazetták és a sugárirányú gerendák kombinációja – ennyiben különbözik a kialakítás a felsőházi ülésteremétől [9/32. kép]. A padsorokban a tíz miniszteri és a négy jegyzői székekkel együtt 453 ülőhelyet alakítottak ki, ami a történelmi Magyarország országgyűlési képviselőinek számához igazodott. Akárcsak a felsőházi ülésteremben, a képviselőkkel szemben itt is az elnöki és az előadói emelvény magasodik, ez előtt pedig a gyorsírók alsó lépcsőn megközelíthető, elkerített része található. Az emelvény mögé az építést irányító Végrehajtó Bizottság elnöke, gróf Tisza Lajos Munkácsy Mihály *Honfoglalás* című olajfestményét szerette volna elhelyezni. A kép főszereplője, Árpád fejedelem a korabeli magyar gondolatvilág legfontosabb kultikus figurája volt, Szent István király mellett, vagy még őt is megelőzve. Nem véletlen, hogy az Országház

[9/30]

e két kiemelt jelentőségű termébe az ő ábrázolásukat szánták. A *Honfoglalás* kép elkészült, de Steindl Imre meg tudta akadályozni itteni elhelyezését. Helyette – akárcsak a főrendiház üléstermében – címe-rek sora és két kevésbé jelentős falkép került. Az országcímer és a dinasztiai címerei azonosak a főrendiháziakkal. Kétoldalt a hosszúkás tempera falképek a magyar történelem két, alkotmányjogilag fontos – és így tematikájában az ülésteremhez illő – eseményét idézik fel. A bal oldali kép *Az 1848-as országgyűlés megnyitása*, amelyen középpontban István nádor alakja magasodik fel, előtte Hajnik Károly gyorsíró jegyzi szavait, kétfelől a miniszterek és más közéleti személyiségek sorakoznak. A jobb oldali kép, *Ferenc József megkoronázása* az 1867-es kiegyezést szentesítő közjogi aktust ábrázolja. Középen gróf Andrássy Gyula miniszterelnök és Simor János hercegprímás helyezi a koronát a térdeplő Ferenc József fejére, világi és egyházi méltóságoktól közrefogva, a kép bal szélén az ülő Erzsébet királyné szemléli a jelenetet. A falképek alkotója Vajda Zsigmond.

Az épület keresztszárnyának keleti végében húzódik a többi folyosónál szélesebb és díszesebb úgynevezett delegációs folyosó [9/33. kép]. Színes üvegablakainak motívumkincse különleges: groteszkek és grisaille medaillonok mellett dekoratív emberi alakok is feltűnnek rajtuk. A folyosóról nemcsak az egykori delegációs terem pazar keretbe foglalt, faragott ajtaja nyílik, hanem a miniszterek valamikori

[9/31] A főrendiházi ülésterem

[9/31]

[9/32]

dolgozószobái is. Ezekre utalnak a folyosó falképei, melyek tárgya a *Hadviselés*, a *Vallás és a Kultúra*, az *Igazságszolgáltatás*, a *Földművelés*, az *Ipar és a Kereskedelem*. A képeken az alkotó, Dudits Andor szellemes módon nem allegorikus figurákat, hanem a témára vonatkozó, jól megkomponált jeleneteket ábrázolt.

A delegációs teremben az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásának idején a bécsi és a budapesti parlament képviselői vitatták meg a birodalom közös ügyeit, mint a külügy, a hadügy és a hozzájuk kapcsolódó pénzügy [9/34. kép]. A bejárat fölötti hosszú oldalon *Ferenc József koronázási kardvágása*, Dudits Andor hatalmas falképe emlékeztette a teremben tárgyalókat a dualista berendezkedésű állam létrejöttének egyik ceremóniális mozzanatára. A delegációs teremtől jobbra található sarokszoa egykor a miniszterek tanácssterme volt [9/35. kép]. A faburkolatos terem legfőbb ékessége a mennyezetbe foglalt két olajkép (pannó), a *Bölcsesség* és az *Erélyesség* allegóriája, Lotz Károly alkotásai.

A kupolacsarnokból a dunai oldal irányába a hosszúkás étterem, közkeletű nevén a Vadászterem nyílik [9/36. kép]. Oldalfala faburkolatú, kazettás famennyezetét a késő gótikát idéző, stilizált fedélszék támasztja alá. A terem különlegessége a sokféle témájú és stílusú falképek sora. A két rövid oldalt Kriesch Aladár temperafestményei borítják. Témájuk – az alattuk látható felirat szerint – *Halászat a Balatonon a XV. században*, illetve *Bölcényvadászat. Etele megmenti Budát*, de általános értelmezésben a halászatot és a vadászatot, a magyarok két ősi foglalkozását ábrázolják. A lendülettel teli, szecessziós festmények

[9/32] A képviselőházi ülésterem

[9/33]

üdítő színfoltot képviselnek az Országház historizáló világában. Az ablakkal átellenes oldalon a történeti Magyarország néhány híres várát festette meg Spányi Béla; ezek Vajdahunyad, Árva, Visegrád, Trencsén és a horvátországi Klissza vára.⁶ A mennyezeten Krenner Viktor három illuzionisztikus hatású, allegorikus képe, az *Aratás*, a *Bőség* és a *Szüret* utal a terem rendeltetésére.

A hosszú folyosókat a gótikus kolostorkerengőkhöz hasonlóan bordás keresztboltozat fedi [9/37. kép]. Az ilyen méretű tereknél fenyegető egyhangúságot Steindl a pilasztereket a falsíktól megkülönböztető, váltakozó pasztel színű műmárvány borítással kerülte el. A hatalmas műmárvány felület kitűnő minőségű és időtálló burkolóanyagnak bizonyult. A pilaszterfejezeteket, a párkányokat és az ívezeteket aranyozással élénkítették. A folyosó egyes szakaszait a boltozat váltakozó színű falfestése is tagolja. A hosszanti

[9/33] A delegációs folyosó

[9/34]

[9/34] A delegációs terem

[9/35]

[9/35] A miniszterek tanácssterme

[9/36]

[9/36] Az étterem

folyosószakaszokon különböző foglalkozási ágakat megjelenítő szobrokat helyeztek el, ezeket is a Zsolnay-gyár készítette majolikából.⁷ Bár naivitásukban a német romantikát idézik, az egyszerű mestereket, iparosokat és katonákat ábrázoló figurák megfelelően ellensúlyozzák a királyok és államférfiak országházbeli galériáját. A főrendiház dunai folyosóján az agyagiparos figurája tényleges portré: arca Zsolnay Vilmos vonásait viseli. A folyosókon a tervezői gondosság még olyan kis részletekre is kiterjedt, mint a sárgarézből készült, falba vagy párkányba épített és

[9/37]

[9/38]

[9/37] Folyosó nézete

[9/38] Képviselőházi lépcső

számozott szivartartók, hogy az ülésteremből kilépő képviselők könnyen rátalálhassanak saját, jó esetben még izzó szivarjukra.

Igényes, sőt néhol pompás a fontosabb melléklépcsőházak kialakítása. A főrendiház és a képviselőház két-két díszes lépcsője [9/38. kép] az épület északi, illetve déli végén aranyozott boltozatával kápráztatja el az arra haladót. A hatást az emelet menyezeti mezőjében elhelyezett allegorikus festmények emelik: a képviselők Duna felőli lépcsőházának mennyezetén az *Igazság*, a város felőlben a *Történetírás*, a főrendek Duna felőli lépcsőházában a *Hazaszeretet*, a város felőlben az *Egyházjog* szimbolikus alakja látható. Valamennyi képet Vajda Zsigmond festette. A kereszt szárny végén kétoldalt egy-egy, úgynevezett miniszteri lép-

cső vezet fel, arany ornamentikájú öntöttvas oszlopaikat kovácsoltvas mellvédrács köti össze [9/39. kép]. Az Országház liftszekrényei is az épület stílusában készültek, mives famunkával.

A két ház elnökeinek egykori helyiségeit és több bizottsági termet is embermagasságig faburkolat fedí, mennyezetük ugyancsak fából készült. Kiemelkedik közülük az egykori képviselőházi elnöki fogadó az épület déli végén, mivel 1928-ban végül itt helyezték el Munkácsy Mihály *Honfoglalás* című képét. Az épület ugyanezen részén, a dél felé néző oldalon található az elnöki iroda nagyterme, amelyet évtizedekkel az Országház elkészülte után díszítettek falképekkel.⁸ Ez az egyetlen helyiség, amelynek képzőművészeti alkotása nem egykorú az épülettel.

Az első emelet dísztermeihez mérhető az Országgyűlési Könyvtár nagy olvasóterme, amely az épület dunai frontjának közepén, a földszinten található [9/40.

[9/39] Miniszteri lépcső

[9/39]

[9/40]

kép]. A kétszintes teret polcok és galériák rendszere tagolja.⁹ Nyitott fa fedélszéke – hasonlóan az ülés-termekhez és a stílizáltabb Vadászteremhez – a késő középkori angol építészetet idézi. Hasonló nyitott fedélszékes termet tervezett Friedrich Schmidt a bécsi Akademisches Gymnasium (1863–1866) számára, amely alighanem közvetlen előképként szolgált Steindlnek. Tekintve, hogy az impozáns, olvasófülkék sorával bővített terem olvasótér és polcok rendszere is egyben, az úgynevezett teremkönyvtárak hagyományát követi. A könyvtár emellett számos kisebb raktárral és dolgozószobával rendelkezik.

A díszes terek falképekkel és szobrokkal dúsan megrakott, színes és aranyozott belső világa után üdítően hatnak az egyszerűbb anyagokkal kialakított udvarok [9/41. kép]. Falsíkjaik világos, sajtolt téglából készültek. Az oszlopfejeket és főleg a párkányok kerámiadíszeinél Steindl szabadon engedte fantáziáját. A fejezeteket a Magyarországon honos virágok és gyümölcsök – kukorica, napraforgó, dohány, tölgylevél és tulipán – mintájára készültek, amivel az építész a nemzeti jelleget kívánta hangsúlyozni. A párkányokat hegyes elemekből álló, a velencei gótikából kölcsönzött pártázat zárja le, amely egyes helyeken fantasztikus maszkok sorával egészül ki.

A MAGYAR ORSZÁGHÁZ A NEMZETKÖZI SZÍNTÉREN

A nyugati világban a parlamentek építése, egyáltalán az épülettípus létrejötte összefüggött a népképviselet és a polgári államszervezet kialakulásával. A létrehozásukra tett legkorábbi kezdemények a 18. századra nyúlnak vissza, az építési hullám a parlamentáris rendszer általánossá válásával a 19. században érte el a csúcst.¹⁰ A törvényhozás célját szolgáló épületek az egyetemes politikai fejlődés földrajzi nyomvonalát követték: előbb a nyugati államok fővárosaiban jelentek meg, majd csak a 19. század második felében az európai kontinens középső részén. Így jött létre a törvényhozás épülete előbb Londonban, Párizsban és Washingtonban, majd utóbb Bécsben, Berlinben és Budapesten.¹¹ Európa középső régióiban a 19. század első felében még a nagy múzeumépületek töltötték be a nemzeti magára találás és a demokratikus gondolat legfőbb megtestesítőjének a szerepét.

Az épülettípus kialakulása sajátos utakat járt be. Az első és mintaadó demokráciák törvényhozása meglévő épületekben székelt, vagy abból indult ki. A parlamentek anyja, a londoni, a különleges angol történeti fejlődés jóvoltából több évszázados múltra tekinthetett vissza. Angliára a 19. században megszülető polgári államokban – beleértve Magyarországot – példaképként tekintettek. Az angol parlament a középkorban az egyik, e célra átengedett királyi palotában, a Palace of Westminsterben kapott helyet.¹² A Király Tanácsa (King's Council) a tágas Westminster Hallban ülésezett; a testület mai utóda a Lordok Háza (House of Lords). A lovagok és a városok képviselői (Commons) a palota Szent István-kápolnáját használták gyűléseik céljaira; ez lett utóbb az alsóház (House of Commons). A gyakorlat lényegében a modern kétkamarás parlamentáris rendszer előzményét jelentette. A Palace of Westminster 1834-ben leégett, csak a Westminster Hall és a Szent István-kápolna kriptája maradt meg. Az új Parlament építése a megmaradt épületrészek befoglalásával a következő évben kezdődött el, és több évtizeden keresztül folyt (Charles Barry és A. W. N. Pugin, 1835–1870 körül) [9/42. kép].¹³ A királyság intézménye és a parlament békés együttélésének jegyében az épület hivatalos neve a mai napig New Palace of Westminster, és bár természetesen nem szolgál rezidencia céljára, elvileg jelenleg is királyi palota. Párizs, amely a kontinentális Európában politikai és kulturális szempontból élenjárónak számított, tartalmilag sarkosabban, de az elhelyezést illetően sokkal kompromisszumosabb formában oldotta meg ezt az alapvetően fontos kérdést. Ahogy egy valamikori királyi palota, a Louvre lett Franciaország és Európa legnagyobb múzeuma, úgy parlament céljára sem emeltek új épületet. A francia forradalom idején a népképviselet letéteményese, az Ötszázak Tanácsa (Conseil des Cinq-Cents) egy régi párizsi palotában, a királyi családhoz több szállal is kötődő és erre nevében is utaló Palais Bourbonban kapott helyet, illetve a mai napig ott található az utódja, a Nemzetgyűlés (Assemblée nationale). Sajátos paradoxon, hogy az épület – félig-meddig informálisan – a mai napig viseli annak a dinasztíának a nevét, melynek megdön-

[9/41] Az északi nagy udvar

[9/41]

[9/42]

[9/43]

[9/42] Charles Barry – Augustus Welby Northmore Pugin: London, Parlament, 1835–1870

[9/43] Bernard Poyet: Párizs, a Nemzetgyűlés főhomlokzata, 1806–1808

tésével, egyik tagjának kivégzésével született meg a Francia Köztársaság. A külvilág felé utólag hozzáillesztett hatalmas portikusza (Bernard Poyet, 1806–1808) jelzi új rendeltetését [9/43. kép].¹⁴

A londoni és a párizsi törvényhozás alsóházának ülésterme elrendezésében két különböző rendszert jelenít meg.¹⁵ Londonban a téglalap alakú térben egymással szemben helyezkednek el a kormánypárt és az ellenzék padsorai, közöttük széles szabad térrel [9/44. kép]. Ez alighanem még abból a korszakból öröklődött és rögződött, amikor a képviselők a Szent István-kápolnában folytatták vitáikat. Az angol rendszer a Brit Birodalom több országában is meghonosodott, de másutt nem vették át. Párizsban a Palais Bourbonban a nemzetgyűlésnek nagy méretű, félköríves-amfiteátrális üléstermet építettek (Jacques-Pierre Cisors és Emmanuel-Chérubin Leconte, 1795–1797, módosítva Jules de Joly, 1828–1833) [9/45. kép].¹⁶ Ennek a rendszernek variánsai az ülések ívelt, illetve patkó alakú elrendezése. A megoldás lehetővé teszi az ülések szegmensekre osztását, a pártoknak jutó helyek arányos delegálását. A francia példa nyomán ez lett a sztenderd megoldás a kontinentális európai parlamentekben, egyebek között a patkó alakú padsorokkal felszerelt budapesti Országházban. A francia típusú elrendezés – amely nem

nélkülözte a teatralitás elemeit sem – tárgyalást és megegyezést sugall, míg az angol szisztéma a két-kardnyi távolságra elhelyezett padsorokkal a mai napig a viaskodás képzetét kelti. A későbbiekben a világ parlamentjeiben másfajta üléselrendezést is alkalmaztak.

London és Párizs annyiban is eltér egymástól, hogy míg Londonban a törvényhozás mindkét házát egyetlen épületben helyezték el, addig a francia fővárosban a szenátus, vagyis a felsőház a nemzetgyűléstől függetlenül egy másik – egyébként szintén királyi gyökerű – épületben, a Palais du Luxembourgban kapott helyet. Nem volt magától értetődő másutt sem, hogy a két ház egy fedél alá kerüljön. Amikor megtörtént Itália egyesítése, az olasz parlament képviselőháza és a szenátus a párizsi előzményt követve szintén külön, két régi palotában nyert elhelyezést, a Palazzo Montecitorioban, illetve a Palazzo Madamában. Ugyancsak két külön épületet akartak emelni először Bécsben a felsőház (Herrenhaus), illetve a képviselőház (Abgeordnetenhaus) számára; csak a második pályázatnál döntöttek egyetlen, közös épületről, amely így is valósult meg (Theophil Hansen, 1871–1883).¹⁷ A washingtoni Capitoliumot a kezdetektől fogva kétkamarásnak tervezték (Thomas U. Walter, 1851–1867, korábbi épület befoglalásával),¹⁸ és ezt a rendszert követi a budapesti Országház is. Ahol egykamarás törvényhozás volt, vagy a két ház közül az egyik nagyon csekély létszámú, egyetlen épület eleve elégségesnek tűnt. Így készült a berlini Reichstag (Paul Wallot, 1884–1894), a német¹⁹ és a berni Bundeshaus részét képező Parlament (Hans Auer, 1894–1902), a svájci törvényhozás otthona.²⁰

Azokban a parlamentekben, ahol a törvényhozás két háza egy épületbe került, kérdésként merült fel azok elrendezése, egymáshoz és az épület központjához való viszonya. A londoni Parlament e tekintetben igen közel áll a budapestihez;²¹ aligha kétséges, hogy – akárcsak az Országos Bizottság tagjai – Steindl Imre is behatóan tanulmányozta a nagy angol előképet. A folyó menti elhelyezkedésből értelemszerűen adódott a hosszanti elrendezés, a két épület mérete is hasonló. Mindkét épületben hossz tengelyre felfűzve, elnyújtva sorakoznak az üléstermek, a hozzájuk tartozó egy-egy társalgó, illetve középütt egy kupolás terem. Londonban ez utóbbi alapvetően közlekedő tér, Budapesten nagyobb méretű díszterem. Mindkét épületnek van egy hangsúlyos, a fölépcsőt magában rejtő kereszt-tengelye, de ez Londonban – a régi Szent István-kápolna kriptájának befoglalása miatt – némileg eltér a merőlegestől. A kereszt alakú elrendezés mint meghatározó alapképlet azonban mindkét esetben megegyezik. A londoni Parlament tervezőjéhez hasonlóan – aligha véletlen egybeesésként – Steindl is a folyami oldalra helyezte a könyvtárat. A magyar Országházzal ellentétben az angol Parlament nem teljesen szimmetrikus; nem pusztán a kereszt-tengely enyhe ferdesége és ehhez csatlakozó Westminster Hall miatt, hanem a Lordok Házával egy egységet alkotó királyi terem miatt is.

[9/44] London, a Parlament alsóháza

[9/45] Párizs, a Nemzetgyűlés ülésterme

[9/44]

[9/45]

[9/46]

A két másik jelentős kétkamarás parlamentépület szintén mutat rokonságot a budapesti Ország-házzal. A bécsi Parlament (eredeti nevén: Reichsrat) alaprajzi elrendezése, akárcsak a magyaré, teljesen szimmetrikus, üléstermei félkörívesek, amelyekhez egy-egy előcsarnok tartozik. Az üléstermek az előcsarnok felé azonban az elnöki emelvény felőli oldalukkal néznek, ellentétben a budapesti Ország-házzal. Hasonlóság a két épület között, hogy mindkettő nagy központi csarnokkal rendelkezik, azonban míg ez Budapesten kör alakú, Bécsben négyzetes. A két épület egyéb tekintetben erősen eltér egymástól. A bécsi Parlament alaprajza szabályos téglalap, tömege kompakt. Ezt többek között azzal érték el, hogy fontosabb tereit szorosan egymás mellé helyezték, és – a budapesti Országház építői által utóbb tudatosan mellőzött – felülvilágítóval látták el. A hosszan elnyúló, méreteiben a magyar Országházzal vetekedő washingtoni Capitolium alaprajzi konfigurációja szimmetrikus, az üléstermek elosztása alapvetően hasonló rendszerű, ám belső terei a többfázisos építés miatt meglehetősen szabálytalan elrendezésűek. A budapesti épülethez hasonlatos viszont, hogy kiemelt jelentőségű, kerek középső terelemmel rendelkezik, amelyet kupola koronáz [9/46. kép].

A történelmi előzmények és az adott politikai berendezkedés miatt az európai parlamentépületek egy része a terek kialakításában valamilyen módon jelezte az uralkodói jelenlétet és reprezentációt. Legerőteljesebben Londonban, Budapesten egyáltalán nem – ez képezte az alaprajzi elrendezésben a legnagyobb különbséget a két, egyébként sok hasonlóságot mutató épület között. A londoni parlament működésében a király, illetve királynő a mai napig látványos, bár lényegében ceremoniális szerepet kap. Külön uralkodói bejáraton lép be az épületbe, innen saját termei során áthaladva jut a Lordok Házába, ahol a trónusa áll. Sajátos módon ott, ahol a monarchának még főszerep jutott az állam életében, a parlamentben ennyi teret és figyelmet nem kapott. A bécsi Parlamentet úgy tervezték, hogy a törvényhozás mindkét házának legyenek – viszonylag csekély méretű – uralkodói helyiségei. Az épület két oldalán volt egy-egy császári bejárat. Innen külön előcsarnokba lehetett jutni, illetve az emeleten kialakított szobákba, melyek mindkét oldalról a megfelelő ülésterem császári páholyába engedtek bebocsátást. A kialakítás rendszere, illetve egyáltalán gondolata egy színház vagy egy opera uralkodói páholyához hasonlatos. Hiába fűztek azonban nagy reményeket az uralkodói reprezentációhoz, Ferenc József egyszer sem jelent meg az elkészült épületben.²² A budapesti Országházban semmilyen külön bejárat vagy helyiség nem állt az uralkodó rendelkezésére, ennyiben is különbözött bécsi párjától. Valószínűleg független volt e tényről, és inkább a magyar állameszme elhárítását jelentette, hogy Ferenc József az épület felavatásában semmilyen szerepet nem vállalt. A berlini Reichstagban a bécsi Parlamenthez képest a kérdést szerényebben oldották meg: a hátsó oldalon alakítottak ki bejáratot és lépcsőfeljárót, amelyet

[9/46] Thomas Ustick Walter: Washington, Capitolium, 1851–1867

[9/47]

[9/47] Theophil Hansen: Bécs, Parlament, 1871–1883. Fénykép az építési irodából

a császári udvar, a szövetségi tanács (Bundesrat) és a diplomáciai testület tagjai használhattak. A francia fejlemények különlegeseek, tükrözve az ország sűrűn változó 19. századi hatalmi struktúráját. A forradalom után, az első köztársaság idején az uralkodó jelenlétével nem számoltak. A viszonyok változásával, az 1830. júliusi forradalom után Lajos Fülöp, a polgárkirály számára kialakítottak egy dísztermet, a Salon Delacroix-t. A svájci Parlament épületében és a washingtoni Capitoliumban – ezekben az országokban nem létezett monarchikus államforma – ilyesmi szóba sem kerülhetett.

Eltérő, miként mutatja, vagy mutatja-e egyáltalán az építészeti kialakítás és a tömegelrendezés a törvényhozás épületének nagy termeit. Ez különösen a kétkamarás rendszerű épületeknél érdekes. A londoni Parlament Temzére néző homlokzata a sokszorosan ismétlődő elemeket, lapos falkialakítást és horizontalizmust preferáló angol építészet régi hagyományait követi.²³ Az épület tömbjéből masszív, aszimmetrikusan elhelyezett tornyok emelkednek ki. Középen kisebb, hegyes torony jelzi a központi csarnok helyét; az épület legnagyobb és funkcionálisan legjelentősebb belső tereire, az üléstermekre azonban nem történik semmi külső utalás. A bécsi Parlament középportikusza jelzi a mögötte található oszlopcsarnok épületen belüli pozícióját, és a két ülésterem tömbje a főpárkány mögött emelkedik ki [9/47. kép]. A Capitolium kupolája a középtermet emeli ki, a két üléstermet magába foglaló oldaltömböket magasságuk nem különbözteti meg, csak a homlokzatukra helyezett kolonnád. A budapesti Országház mindhárom nagy csarnoka hangsúlyosan megjelenik a külsején; az építéstörténetből kiderül, hogy a két ház üléstermét koronázó pavilonokat menet közben emelték még magasabbra a kellő hangsúly kedvéért. Ilyen tekintetben a magyar törvényhozás épülete mutatja be leglátványosabban, mondhatni demonstratívan a belső funkciót a külvilág felé, annak az árán is, hogy a belső terek valójában messze nem töltik ki a fölöttük tornyosuló pavilonokat, illetve kupolát.

A kupola, amely több parlamentépületen is feltűnik, az európai építészet egyik legfontosabb és legünnepélyesebb alapformája. Dicsőít és a hatalmat szimbolizálja, a világi építészetben jellemzően egy kollektívum, adott esetben egy nemzet nagyságát jeleníti meg.²⁴ Egyes parlamentépületekben az utóbbi funkció különös hangsúlyt kap a belső kialakításban is. Előzményük a síremléket tartalmazó római Pantheon, amely mellé tehető még a templomból lett párizsi Panthéon. A washingtoni Capitoliumban a kupolacsarnok elsősorban George Washingtonnak állít emléket, falain az amerikai történelem jelentős eseményeit megőrkítő freskók kapnak helyet, amit további elnököknek és más kiemelkedő személyiségeknek a szobraival folyamatosan egészítenek ki. A berni Parlamentben a kupolacsarnok egyúttal

a díslépcső, ahová a svájci történelem szimbolikus jelentőségű szoborcsoportját (Rütligruppe) helyezték el [9/48. kép]. A berlini Reichstagban – a többi parlamentépülettel ellentétben – a nagy üléstermet borította kupola, amely így nem díszteremként funkcionált. A budapesti Országház kupolacsarnoka rendeltetését tekintve leginkább a Capitoliumhoz hasonló. Steindl 1885-ben megjelent műleírásában úgy vallja, hogy a kupolában „az országgyűlés egysége” és az „alkotmány hozzáférhetetlen volta” testesül meg.²⁵ Belsejébe az építéssel egy időben a magyar uralkodók szoborgalériája került. A magyar történelmi felfogás szerint az uralkodó az ősi alkotmány szellemében kormányoz, ennyiben a parlament alapeszméjéhez megvan az áttételes kapcsolódás. Az ábrázolt személyek, a királyok és fejedelmek azonban elsősorban mégsem a demokratikus gondolatot hordoz-

[9/48] Hans Auer: Bern, Parlament, 1894–1902

[9/48]

zák, és a kortársak számára inkább a nemzeti nagyság panteonját alkották. Ilyen értelemben a kupola a királyságot jelképezi. Egy ehhez kapcsolódó interpretáció értelmében a kupola nem egyszerűen csak koronázza a teret, hanem – ahogy Steindl közeli munkatársa, Foerk Ernő megfogalmazta – „a szent korona szimbóluma”.²⁶ Mindez szorosan összefügg az épületikonológia kérdésével, a képzőművészeti alkotások ikonográfiai programjával, az Országház nemzeti emlékműként való értelmezésével.

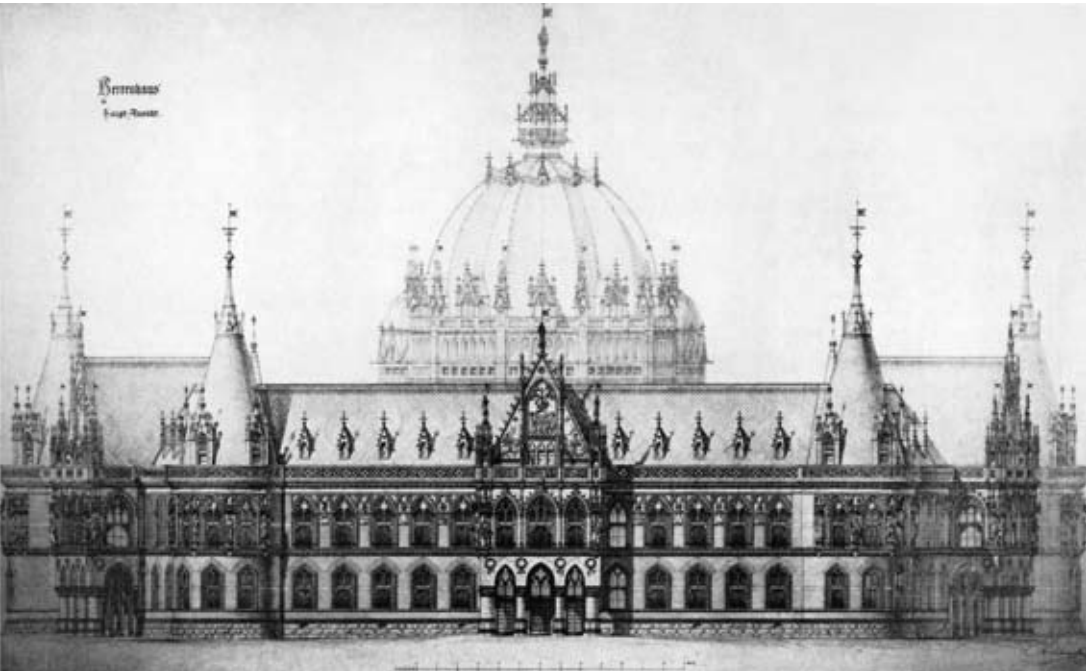
A kupolát a középkori Nyugat-Európa építészetében kevésbé alkalmazták. Nem volt ismeretlen a kupolaforma, de nagyvonalú megvalósítására alig került sor. Ez különösen igaz a gótikus építészetre, ahol a mérnöki ambíció a legnagyobb kihívást – főleg a német nyelvterületen – az egyre magasabb és összetettebb tornyok megalkotásában találta meg. A 19. században a (neo)gótika és a kupola dilemmája aktuálisan jelen lévő kérdésnek számított.²⁷ Steindl egyik korábbi tervében, jelesül a Reichstagra 1872-ben benyújtott pályamunkájában már tett kísérletet kupolával koronázott gótikus épület megvalósítására (2/27. kép). Az épületforma iránti vonzalmát jelzi, hogy amikor az erzsébetvárosi templom tervpályázatán részt vett, akkor is készített egy kupolás variánst, lényegében a Reichstag-terv és az Országház templomépületre fordított változatát. Kupola megkoncipiálásánál közvetlen előképként mestere, Friedrich Schmidt munkáira támaszkodhatott. Ilyen volt elsősorban a bécsi Maria vom Siege templom, amely a kupolát kiegészítő toronypárjával az Országház egyik közvetlen előképének tekinthető, illetve a bécsi építésznek az osztrák parlament felsőházára 1865-ben benyújtott – és meg nem valósult – pályázati terve [9/49. kép].²⁸ A neogótikus kupolák láncolata egészen Karl Friedrich Schinkelig vezethető vissza, aki a napóleoni háborúk lezárásakor, 1815 körül kupolás-neogótikus nemzeti székesegyház (Befreiungsdom) tervezetét rajzolta meg [9/50. kép]. Formájában és szellemében leginkább ez tekinthető a budapesti Országház őselőképének, akkor is, ha Steindl nem feltétlenül ismerte azt.

A parlamentépületeknél a stílusválasztásnak nagy jelentősége volt, talán – tekintettel a tényre, hogy minden stílus valamilyen jól meghatározható asszociációs értéket hordoz – még nagyobb, mint másfajta épületeknél. Az egyes országokban a választás széles skálán mozgott, lényegében két pólus, az egyetemes és a nemzeti között.

Összességében úgy tűnik, hogy az egyetemesnek volt nagyobb tápora, ami elsősorban az ókori előképek követését jelentette. A washingtoni Capitolium építészeti megjelenésében a Római Köztársaság eszményképét idézi fel. Ezt nyelvi megjelölés erősíti meg, ami éppúgy vonatkozik magára az épületre, mint a benne működő intézményekre: a kongresszusra (Congress) és a szenátusra (Senate). Így került

harmóniába a forma és a tartalom. Ugyancsak ókori formát választottak a francia nemzetgyűlés alkotói, amikor amfiteátrális rendszerű termet alakítottak ki. A bécsi Parlament épületét Theophil Hansen antik klasszicista stílusban tervezte meg, mivel szerinte az ókori görögség volt az első szabadságszerető nép. Bécsben valójában a nemzetek feletti, lényegében semleges stílus felelt meg leginkább a soknemzetiségű birodalom törvényhozásának, és a választás ennek megfelelően történt. Az építők ezzel egy Európában már többé-kevésbé meghaladott stílust élesztettek fel, de a stiláris megfontolásnál a jelek szerint fontosabb volt a politikai.

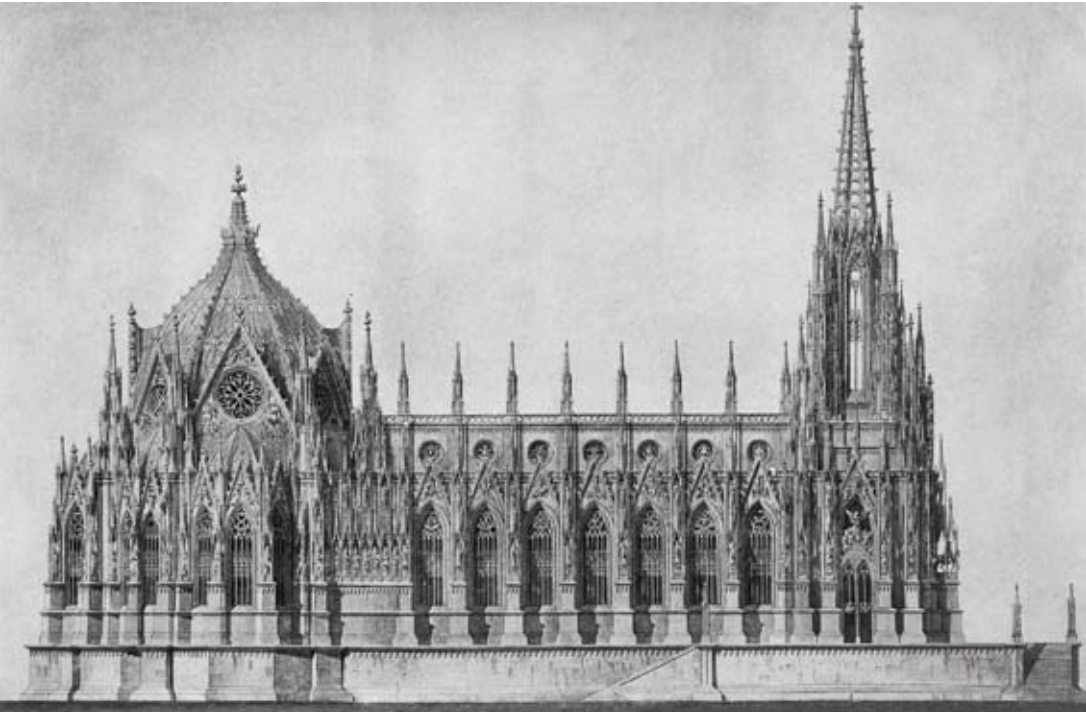
A berlini Reichstag építésének idején már nem a klasszikus-klasszicista, hanem az olasz neoreneszánsz számított nemzetközinek. Ilyen modorú épületet irányzott elő a tervpályázatra befutott nagyszámú terv zöme. A választás Paul Wallot barokkos monumentalitású olasz neoreneszánsz tervére esett, amely egyszerre volt modern és kozmopolita. I. Vilmos császár és Bismarck kancellár a dolgok fo-

[9/49] Friedrich Schmidt: Pályázati terv a bécsi felsőházhoz, 1865. Főhomlokzat

[9/49]

[9/50]

[9/50] Karl Friedrich Schinkel: Befreiungsdom, 1814/1815. Ideálterv

[9/51]

lyásába nem szőlt bele; az uralkodó csak azt kívánta, hogy az épület ne legyen túlságosan díszes [9/51. kép].²⁹ Utóda, az 1888-ban trónra lépő II. Vilmos már egészen másként állt hozzá. Ízlésének és habitu-sának megfelelően ő már valami sokkal látványosabbat, talán nemzetit szeretett volna, de az építkezés előrehaladott állapota miatt már túl későn. Meg is született részéről a verdikt: „Az ízléstelenség csúcsa” („Gipfel der Geschmackslosigkeit”). Nem véletlen, hogy amikor 1897-ben Budapesten meglátogatta az Országházat – amely a Reichstagnak afféle antitézise –, azt a legnagyobb dicséretben részesítette.³⁰

A nemzeti megfontolásnak az angol Parlament építésénél meghatározó szerepe volt. A megbízók ennek szellemében Erzsébet-kori vagy gótikus stílusú épületet szerettek volna. Így esett a választás Charles Barry tervére, amely a gótika talán legangolabb variánsát, a függélyes stílust (Perpendicular style) irányozta elő. Ez egyébként jól harmonizált a közelben álló Westminsteri Apátság VII. Henrik-kápolnájával is. Az angol példát követve épült neogótikus stílusban a Brit Birodalom másik nagy parlamentje, az ottawai (Thomas Fuller és Chilion Jones, 1859–1867). És természetesen annak nyomdokain épült a budapesti Országház, még ha a Steindl-féle neogótika jelentősen el is tér a londoni Parlamentétől. Magyarországon – ahogy erről egy korábbi fejezetben részletesebben szó esett – nem tekintették nemzetinek a gótikát, bár többször elhangzott az érv, hogy a középkor e nagy stílusa időben egybeesett az ország fénykorával. Végeredményben itt egyetlen ember, a londoni példát ideálnak tekintő gróf Andrássy Gyula akarata döntött.

A neogótika az európai építészet nagy áramlatát képezte a 18. és 19., valamint részben a 20. században.³¹ A budapesti Országház nemcsak a neogótika egyik legnagyobb teljesítménye, hanem annak egyfajta összegzése, sőt lezárása is volt. Gotizáló épületek már a 18. században fel-felbukkantak Európa egyes országaiban. A kezdeti naív, romantikus szellemben fogant formákat a 19. század elején-közepén fokozatosan felváltották a régészetileg és építészetileg precízebben megtervezett neogótikus épületek, aminek hátterében a középkori műemlékek intenzív kutatása és restaurálása állt. A 19. század első felében a gótikát Európa nagy népei, az angolok, a franciák és a németek egyaránt saját nemzeti stílusuknak tekintették. Csak a 19. század közepén vált nyilvánvalóvá a stílus franciaországi eredete, de a köztudatba

[9/51] Paul Wallot: Berlin, Reichstag, 1884–1894

ez csak lassan ment át, több helyen továbbra is fennmaradt a gótika mint a nemzeti építészet képze- te. A neogótika mint építészeti és szellemi mozgalom legerőteljesebben Angliában bontakozott ki. Augustus Welby Northmore Pugin, a neogótikát a régészeti pontosság, egyfajta tisztaság irányába terelő, nagy hatású építész a londoni Parlament társtervezőjeként is fontos mintát adott. Az európai kontinens felé közvetlen, személyes hatása azonban nagyobb volt a stílusirányzat szorgos, bár kevésbé eredeti művelő-jének, George Gilbert Scottnak, aki szoros németországi kapcsolatokkal is rendelkezett.

A német neogótika, illetve az annak szerves részét képező műemlék-helyreállítás csúcsteljesítmé- nyét a kölni dóm nemzeti programmá emelt kiépítése képezte (1842–1882).³² A kölni dómhelyreállí- tás körül kialakult építőműhely és szellemi kör – amely nem kis részben angol előzményekből táplálko- zott – meghatározó lett a közép-európai fejleményekre. A kölni iskolát a (neo)gótika szigorú, már-már dogmatikus értelmezése jellemezte. Ez vonatkozott egyrészt a formák hitelességére, a gótika klasszi- kus, érett korszakának kanonizálására. De vonatkozott a technikára és az anyaghasználatra is, amely a kőfaragásra összpontosult, és amely a modern eljárásokat – például vasváz vagy különféle burkola- tok alkalmazását – korlátozta. A kölni műhelyben, illetve építőpáholyan a középkor szelleme és gyakor- lata uralkodott, ahol a szakmát a kőfaragástól kezdve kellett megtanulni, és így lehetett a ranglétrán fel- jebb jutni. Számos építész került ki a kölni körből, akik Németország és Közép-Európa valamely pontján folytatták tevékenységüket. Közéjük tartozott a Bécsben kulcspozícióba került Friedrich Schmidt is.

Mint a bécsi mester tanítványa, Steindl Imre áttételesen kapcsolódott a kölni iskolához. Ő azonban már fenntartással kezelte az ottani gyakorlatot. Akadémiai székfoglalójában gondolatait a következő- képpen fogalmazta meg: „Habár a kölni dómmal a következetességnek és szabályosságnak legnagyobb világgraszoló példáját Németországban találjuk, mely műben mintegy az anyag átszellemesítésére tö- rekedtek, de ezen már majdnem túlzásig vitt következetesség- és átszellemesítésben nincs meg az a szépség, üdeség és frissesség, mint az a franciaországi fénykori műemlékeknél feltalálható.”³³ Steindl a gyakorlatban is eltért a kölni elvektől. Ékes példa erre az Országház, amelynek a látványos kupoláját és pavilonszerű tetőzetét teljes egészében vasszerkezet alkotja. Vasvázaz a főlépcsőház lefedése is, ez tette lehetővé a nagy fesztáv, a tágas tér kialakítását. Friedrich Schmidt nem folyamodott ilyen eljáráshoz, az ál- tala tervezett bécsi Városháza lépcsőházai hagyományos boltozással rendelkeznek, aminek megfelelően terület oszlopok tagolják. Az Országház homlokzati architektúrája sem követi teljes egészében a gótika logikáját, stiláris szempontból belső tereinek kialakítása, díszítése is meglehetősen vegyes képet mutat.

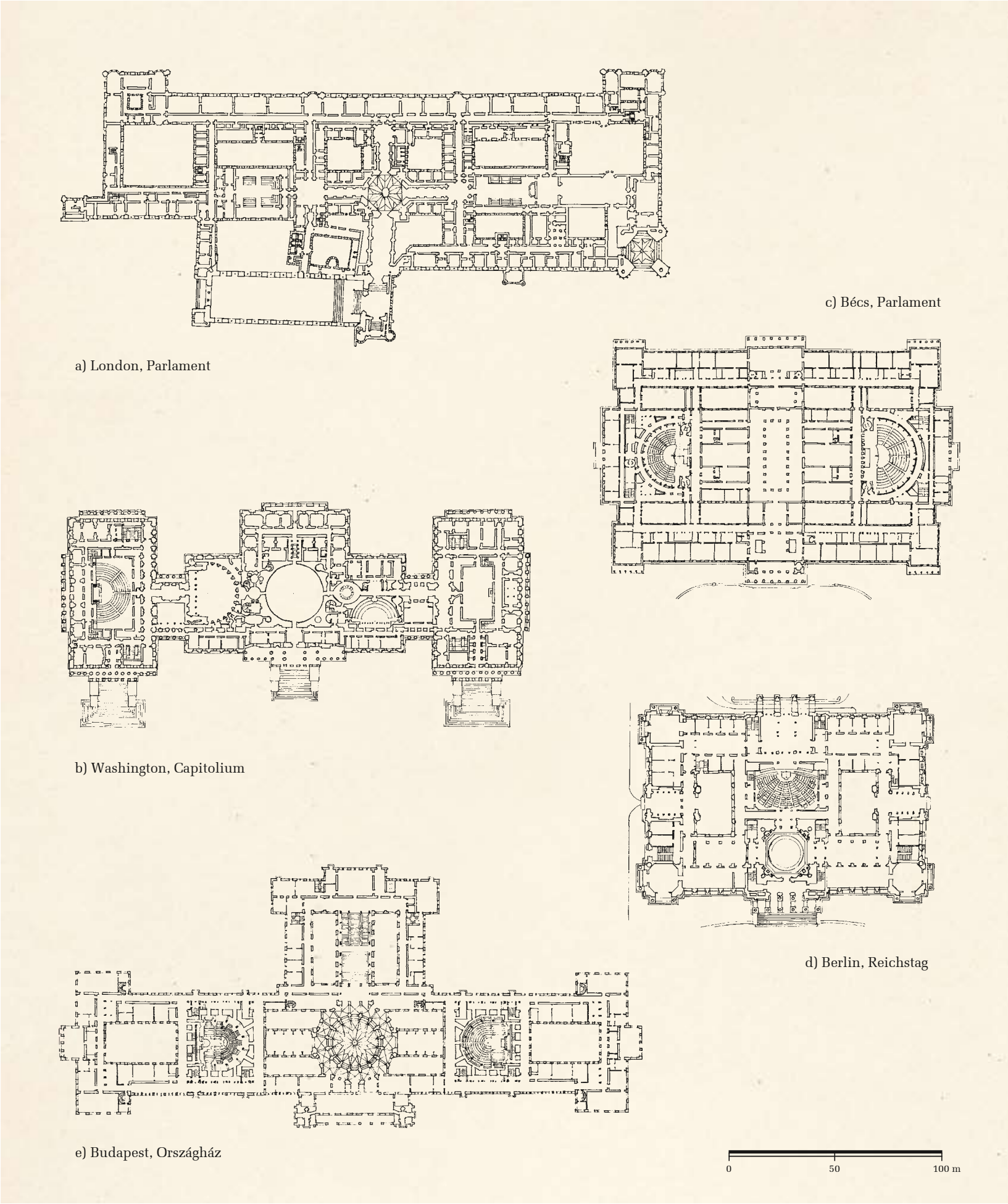
Steindl más tekintetben is szakított a kölni iskola szigorával, éspedig a színezés iránti előszereteté- ben. A 19. századi építészetben sajátos jelenség a polikrómia, amely nemzetközi viták nyomán Európa- szerte divatossá vált.³⁴ Ugyancsak 19. századi fejlemény az épületkerámia újjászületése.³⁵ A polikrómia és a kerámia találkozása nyomán a század utolsó évtizedeiben elterjedt a majolikadíszítés. Steindlt a polikrómia minden formája érdekelte. Eredetileg az Országházat is piros téglával és színes cseréppel burkolta volna, de végül meg kellett elégednie a belső terek élénk színezésével, valamint az udvarok tég- lával és kerámiával való burkolásával. A sárga téglahomlokzatú erzsébetvárosi templomon a külsőn is alkalmazhatott majolikaszobrokat. Az építész nem pusztán a személyes ízlés miatt tért le a kölni iskola által kijelölt útról – természetesen azért is –, hanem az eltelt idő okán is. A késő historizmus már általá- ban oldottabb és szabadabb forma- és téralakítás, játékos és színes díszítés felé nyitotta meg az utat.

A budapesti Országházat a kortársak a világ legnagyobb parlamentjei, illetve középületei között tartották számon. A világ törvényhozási épületei közül hosszúságban és alapterületben a budapestit csak a londoni Parlament múlta fölül [9/52. kép].³⁶ A hatalmas méretek, a díszes kialakítás a nemzeti reprezentáció szolgálatában állt abban az időben, amikor Magyarország a millenniumot, a honfoglalás 1000. évfordulóját ünnepelte. 1896-ban nem az Országház volt az egyetlen jelentős középület, amelyet felavattak. Egyebek között a Kúria és az Iparművészeti Múzeum is ekkor készült el, és épülőfélben volt a mindennél hatalmasabb királyi palota.³⁷ A századforduló után Budapesten építették fel az európai kon- tinens legnagyobb tőzsdéjét és a Monarchia legnagyobb közfürdőjét. Az óriási épületek ma már szinte felmérhetetlen anyagi erőről és rendkívüli elszánásról tanúskodnak, egy olyan ország erőfeszítéséről, amely ki akar törni korábbi lemaradásából, és a fontos európai nemzetekhez akar felzárkózni.

A reprezentáció érdekében a világ parlamentjeiben az építészet eszközeihez a szobrászat és festészet is csatlakozott. A témák és a hangsúlyok különböznek, mint ahogy az is, az épületben melyik terem kap

[9] AZ ORSZÁGHÁZ ÉPÜLETE

[9] AZ ORSZÁGHÁZ ÉPÜLETE

[9/52] A világ nagy parla-
mentjeinek alaprajza:
a) London, Parlament
b) Washington, Capitolium
c) Bécs, Parlament
d) Berlin, Reichstag
e) Budapest, Országház

kitüntetett szerepet. Ahol van nagy méretű, központi elhelyezkedésű kupolaterem, a képzőművészeti alkotásokon keresztül megnyilvánuló történeti-politikai üzenet – ahogy erről már esett szó – leginkább oda koncentrálódik. Eltérő jelentéssel, de ez jellemzi a washingtoni Capitoliumot és a budapesti Országházat. A bécsi Parlament központi csarnoka nem kör alakú, hanem négyzetes, továbbá nem borítja kupola, de elhelyezkedése folytán hasonló szerepet szántak neki, mint washingtoni és budapesti társainak. Ide ugyanis először nagy osztrákok szobrát kívánták elhelyezni.³⁸ A soknemzetiségű birodalomban konfliktusok nélkül ez megvalósíthatatlan feladatnak tűnt, így a teremben allegorikus alakok kaptak helyet. Vagyis az ikonográfiát ugyanúgy oldották meg, mint az asszociációktól ugyancsak terhes stílust: a távoli és semleges antikvitáshoz fordultak.

Értelemszerűen az ülésterem vagy üléstermek mint a parlamenti munka legfontosabb színterei ugyancsak befogadtak fontos és nagy méretű festményt vagy más műalkotást. Leginkább az elnöki emelvény mögötti fal kínálkozott erre a célra, ahová a képviselők tekintete irányult. A párizsi Nemzetgyűlés üléstermében erre a kiemelt helyre Raffaello *Athéni iskolájának* gobelinverzióját függesztették, a jelenlévőknek az antik filozófia és bölcsesség ideálját felmutatandó. Ez olyan jelentéssel bírt, amely senkit sem bántathatott meg az ország gyakran változó politikai térképén. A konkrétabb üzenetet hordozó hatalmas bronz dom-borművet, amely a forradalmár képviselők első, versailles-i gyűlését – tehát lényegében a köztársaság létrejöttét – ábrázolja, csak később és egy másik teremben, a Salle Casimir-Perier-ben állították fel. A berni Parlament nagy üléstermének főfalára egy nagy méretű, romantikus megfogalmazású tájképet festettek; ez a Rütli, vagyis a Luzerni-tó fölötti mező, ahol a svájci őskantonok képviselői a középkorban a legenda esküjüket letették, megalapítva ezzel államukat. Nem véletlen, hogy Budapesten komoly formában ugyancsak fölmerült, hogy a két ülésterem főfalára egy-egy reprezentatív és jelentőségeltjes olajfestmény kerüljön, Munkácsy *Honfoglalása* és *Szent István királya*. A tervező építész azonban ezt nem akarta, és helyettük végül kis méretű, meglehetősen jelentéktelen falképeket festettek. A londoni Parlamentben, bár elrendezése eltér európai társaitól, a Lordok Háza felső ívezeteit díszítették allegorikus falképekkel. Az igazi jelkép itt azonban nem ez, hanem a terem rövid oldalán tornyosuló királyi trón (3/14. kép).

A központi csarnokon és az üléstermeken kívül a különböző más helyiségek – előcsarnokok, folyosók, kisebb üléstermek stb. – szintén befogadtak képzőművészeti alkotásokat, mint ahogy az épület homlokzatára is gyakran kerültek szobrok. Témájuk és jelentésük a konkrét és az általános, a nemzeti és a nemzetközi széles skáláján mozgott. Az egyik fő vonulat az ország történelme, amely óhatatlanul összekapcsolódott az uralkodók személyével és tetteivel. A leggazdagabb panorámát a magyar Országház és az angol Parlament nyújtotta, melyek az adott nemzet történelmének legkülönbözőbb aspektusait vetítették fel. Mindkét helyen adódtak kényes pontok. Ilyen volt Magyarországon az 1848-as forradalom, amely az Országházban áttételesen, az ez évi országgyűlés jelenetével képviseltette magát. Ezt jócskán ellensúlyozta az uralkodó és a nemzet közötti 1867-es kiegyezés erőteljes képi szerepeltetése. A londoni Parlamentben a polgárháború eseményei, a parlament és a királyi erők egymásnak feszülő történései oszthatták volna meg a közvéleményt. Ezek bölcs – és bőséges – prezentálása a két ház folyosóján a megbékélés jegyében történt meg.³⁹ A törvényhozás budapesti és londoni épülete a tekintetben is rokon, hogy mindkettőjük homlokzatát az építészeti elemek közé szőtt nagyszámú szobor díszíti, királyok, királynők, hadvezérek és szentek alakjai. Londonban a számuk – több mint háromszáz – messze felülmúlja a budapesti Országházét. Kétségtelen, hogy a két épület erős architektonikus tagolást igénylő neogótikus stílusa elősegítette a sok szobor szerepeltetését. Így lett mindkettő a nemzeti történelem faragott emlékműve.

A történelmi témák mellett az allegorikus képek és szobrok képviselik az általános vonulatot. Közöttük is lehetnek nemzeti és egyetemes jelentőségűek, az utóbbiak leginkább a törvényhozásra, a törvénykezéshez szükséges tulajdonságokra és erényekre utaló műalkotások. Ezek szinte minden parlamentépületben jelen vannak. A világi szereplők között feltűnnek a nagy törvényhozók szobrai, így például a párizsi Nemzetgyűlés épületének lépcsőin. A bécsi Parlamentben már csak ókori személyiségeket véltek elhelyezhetőnek, a felsőházban görög gondolkodók, az alsóházban római államférfiak szobrai, a központi oszlopcsarnokban pedig antik istenek alakjait. Ezzel semmilyen érzékenységet nem lehetett megsérteni.

Kényes kérdés volt az aktuális uralkodók ábrázolásának szerepeltetése, hiszen képletes jelenlétük nem szükségszerű a törvényhozás házában. A történelmi folyamatosság hazájában, Angliában Viktória

királynő monumentális szobra magától értetődő természetességgel foglalja el a mai napig méltó helyét a Parlament egyik termében (Prince's Room), míg a párizsi Nemzetgyűlés portikusának timpanonjáról Napóleon lovas alakját épp ilyen magától értetődő módon távolították el bukása után, majd cserélték ki a figurákat minden rezsimváltáskor. A bécsi Parlamentben, ahol annyira vigyáztak a semlegességre és az egyensúlyra, a főbejárat portikusára mégis odahelyezték Ferenc József szobrát, annyiban tompítva a helyzet élet, hogy a koronatarományokat hívja össze törvényhozásra, melyek allegorikus figurái kétfelől közrefogják őt. A budapesti Országházban Ferenc József a falképeken a kiegyezés két aktusának főszereplőjeként tűnik fel.⁴⁰ El akarták helyezni az uralkodó szobrát is, ám olyan formában, hogy egyenrangú partnere legyen a magyarok által tisztelt Erzsébet királyné. A szoborcsoport elkészült, művészi színvona- la miatt azonban soha nem került felállításra. Így kerülhette el szinte biztos végzetét, a második – vagy akár már az első – világháború utáni dicstelen eltávolítást. Szobrászati alkotásként Ferenc József alakja csak a főrendiház egyik ajtajának lunettájában mint lapos dombormű jelenik meg.

A törvényhozás háza a 19. századi európai és egyetemes építészet történetében különleges, vezető helyet foglalt el. Épületének megalkotása, tereinek kialakítása, technikai felszerelése a kor politikai és építészeti-szakmai elitjét a legnagyobb teljesítményre sarkallta. Képzőművészeti díszítése és annak programja kihívás elé állította a megbízókat és az alkotókat egyaránt. Ezekben a törekvésekben a buda- pesti Országház kiemelkedően teljesített. Nemcsak a legpompásabb magyar épület, amely képzőművé- szeti alkotások sokaságával dicsekedhet. Nemcsak a millenniumi-történelmi gondolat legfőbb megtes- tesítője. Az Országház a magyar főváros nemzetközileg is számon tartott büszkesége, egyenesen jelképe lett, sőt az elmúlt száz év során a róla készült megszámlálhatatlan ábrázolás jóvoltából ténylegesen emblematicus jelenséggé, nemzeti szimbólummá nemesült [9/53. kép].

[9/53] Az Országház a Duna felől

[9/53]

JEGYZETEK

AZ ORSZÁGHÁZ ÉPÜLETE

1. Vadas 2005.
2. Tételes felsorolásuk és alkotóik megnevezése a *Függelék*ben közölt jegyzékben található.
3. Marosi 2004.
4. Tételes felsorolásuk és alkotóik megnevezése a *Függelék*ben közölt jegyzékben található.
5. A második világháború után – a terem rendeltetésének megváltozásával – a padsorokat és az emelvényt kibon- tották, és más kiosztással, de a régi ornamentikát követve újraépítették. 1999-ben a régi emelvényeket rekonst- ruálták.
6. A dekoratív temperaképek a második világháborúban súlyosan megsérültek, hiteles rekonstruálásukat 1984- ben Patay László végezte el.
7. Tételes felsorolásuk és alkotóik megnevezése a *Függelék*ben közölt jegyzékben található.
8. A terem falait negyedszázaddal az Országház elkészülte után, 1929-ben fedték be falképekkel. A kissé dísz- letszerű festmények eredetileg Magyarország történetének három kormányzóját dicsőítették: Hunyadi Jánost Nándorfehérvár vára előtt – innen kapta a helyiség a Nándorfehérvári terem elnevezést –, továbbá Kossuth Lajost és Horthy Miklóst. Az első kettő Udvardy Géza, az utóbbi Hende Vince alkotása. Az ablakokkal áttört hosz- szú oldalon a falkép a Mátyást királlyá választó Szilágyi Mihályt ábrázolja, amint serege élén halad. Ezt Diósy Antal festette. A Horthyt megörökítő falképet eltávolították, és az 1950-es évek elején Iván Szilárd munkás- paraszt szövetséget ábrázoló, szocialista realista stílusú falfestménye került a helyére. Utóbb ezt is leszedték, és ma Patay László 1977-ben készült, II. Rákóczi Ferenc és Esze Tamás találkozását ábrázoló falképe látható itt. – Az elnök dolgozószobáját a két világháború között Kóródy György tervei nyomán erdélyi reneszánsz modorban alakították ki. Ekkor került a belső falra Rudnay Gyula vázlatai alapján szövött *Pusztaszer* című gobelin, ma a kupolacsarnok mellett található úgynevezett gobelinterembe áthelyezve.
9. A változtatások után eredeti formájában 2013-ban állították helyre.
10. Klasen [é. n.]; Pevsner 1976. 35–46.; Minta–Nicolai 2014.
11. Muthesius 2000.
12. Wilson 1994.
13. Port 1976; Cooke 1987; Wedgewood 1994.
14. Mopin–Pingaud–Szambien 1992; Dauss 2014.
15. Parliament 2016.
16. Hasonló készült az 1799-ben létrehozott Szenátusban, a Palais du Luxembourg-ban.
17. Wagner–Rieger–Reissberger 1980; Baumeister Hansen 2013; Boeckl 2014.
18. Allen 2001.
19. Hoffmann 2000.
20. Fröhlich 1985; Minta–Nicolai 2014.
21. Metcalf 1976; Stamp 1999.
22. Baumeister Hansen 2013. 66.
23. Pevsner 1956. 81–116.
24. Mojzer 1971.
25. Steindl 1885. (Szövege a *Függelék*ben.)
26. Foerk 1927. 307.
27. Stamp 1999.
28. Schmidt kat. 1991. 29–31., 90–93.
29. Hoffmann 2000. 117.
30. Vilmos császár Magyarországon. *Vasárnapi Ujság*, XXXIX. 1897. 39. sz. 631.
31. A neogótikának hatalmas nemzetközi irodalma van. Néhány tétel: Germann 1973; Clark 1975; Lewis 2002 (a címlapján a magyar Országház).
32. Kölner Dom 1980; Lewis 1993.
33. Steindl 1899. (A teljes szöveget lásd a *Függelék*ben.)
34. Zanten 1977.
35. Stratton 1993.
36. Prokopp 1898; Das neue Parlamentsgebäude in Budapest. *Schweizerische Bauzeitung*, XXXIII. 1899. 1. sz. 1–2., 2. sz. 18., 3. sz. 23. – Az idézett publikációkban közölt főbb adatok a parlamentépületekre nézve, a hosszúság és az udvarok nélküli beépített terület tekintetében a következők: London 286 m, 20 846 m²; Washington 220 m, 11 889 m²; Bécs 165 m, 14 106 m²; Berlin 137,4 m, 11 200 m²; Budapest 270 m, 15 327 m².
37. Sisa 2013. 593–632.
38. Klasen [é. n.] 828.
39. Kolter 2014.
40. Sisa 2018.